

Shri Raghunatha Temple MSS. Library,
JAMMU

No. 308
४

Title कादम्बरी कथासारः

Author अभि नन्द ३

Extent ६६ पत्र Age स. १६९०

Subject आख्यायिका (काव्य)

कादम्बरीकथासारः

३० थ

वेदिकयज्ञ

२०४
महाराष्ट्र शासन (महाराष्ट्र)

सं. १०००

महाराष्ट्र शासन

(१०००)

२०४
महाराष्ट्र शासन
महाराष्ट्र शासन

१५०

का. ६.

॥ श्रीगणेशाय नमः ॥ ॥ अविघ्नमस्तु ॥ ॥ श्रियं दिशंतु वः शौरिर्द्वये तुल्यश्रमाः
क्रमाः ॥ ते चादौ गोष्पदं यश्चात्रैलोक्यं क्रामतश्च ये ॥ १ ॥ सरसास्मदलंकाराः प्र
सादमधुरागिरः ॥ कांतास्तातजयंतस्पजयंति जगतो गुरोः ॥ २ ॥ गुणोद्योतनू
पा नांसतां न परमुद्धलं ॥ यावन्मलिनमप्येषां कर्मदृष्टेः प्रसाधनं ॥ ३ ॥ गुणः कृष्णो
जिप्रयते ह्युरप्यपचीयते ॥ प्राणसाधुखलौ चंद्रपक्षाविवसितासितौ ॥ ४ ॥ शक्ति
र्जमानवतर्जोडोचारद्वाजकुले द्विजः ॥ दीर्घात्रिसारमासाघकृतदारपरिग्रहः ॥

तन्मामित्रानि धानो नृदात्मजस्ते जसां निधिः जने न दोषो परमप्रबुद्धे नास्ति तो
 दयः ॥ ६ ॥ सशक्तिस्वामिने पुत्रमवाप श्रुतशालिने ॥ राज्ञः कर्कोटिवंशस्य चंद्रापीड
 स्पर्मंत्रिणं ॥ ७ ॥ कल्याणस्वामिना मास्यया जवल्का इवाभवत् ॥ तनयः शुद्धयोग
 हि निर्दूतजवकल्पः ॥ ८ ॥ अगाधहृदया तस्मात्परमेश्वरमंडनं ॥ अजायत सुतः कां
 तश्चंद्रो दुग्धो दधेरिव ॥ ९ ॥ पुत्रं कृतज्ञं नानंदं जयंतं मजीजनत् ॥ व्यक्ता कवित्वव
 क्तृत्वफलाय त्रस रस्यती ॥ १० ॥ वृत्तिकार इति व्यक्तं द्वितीयं नाम विभ्रतः ॥ वेदवे

संगविदुषःसर्वशास्त्रार्थवादिनः॥११॥ जयंतनामःसुधियन्माधुमाहित्यतत्त्ववित्॥
सन्नुस्ममनवत्तस्मादग्निनेद इति श्रुतः॥१२॥ काव्यविस्तरसंधानखेदालसधियं
प्रति॥ तेनकादेवरासिंधोः कषामात्रं स मुदृतं॥१३॥ वनूवविदिशानामपुरीवेन
वतीतटे॥ यापुण्यकर्मणां तेजःशालिनांघोरिवास्पदे॥१४॥ रेजेस्त्रगृहज्योति
र्जालैरिंद्रायुधप्रजैः॥ तस्मानिज्जुजोद्योगविजितारातिमंडलः॥१५॥ आखंडलइव
श्रीमान् राजाशूद्रकइत्यभूत्॥ अष्टानोलोकपालानोरूपेविभ्रदपिप्रजाः॥१६॥ श

अदाने दयन्ता निश्चिन्मा इत्यवेदियः॥ समेदिना विनिर्जित्य चतुरंजो धिमेखलाम्॥
॥१७॥ सचिवाप्यित तद्गारस्तस्यामास्ते यथासुखे॥ तेनानुद्वेजितजनैरन्योन्यम्
विरोधिभिः॥१८॥ विनोदैरत्यनीयेत नवेवयसिवासराः॥ तस्यन्वानलज्वालां सु
खानां पारदृश्वनः॥१९॥ यूनोपि सुरतक्रीडापराङ्मुखमभून्मनः॥ प्रयत्नेनापि ना
स्वापिमायो विद्विषमेषुणा॥२०॥ हर्तुं शशाक्यो तस्य हृदयं च हुरेव वा॥ अथवा ह्यो
गणस्तानवर्तिनं ते कदाचन॥२१॥ प्रसृत्य प्रश्रयप्रदा प्रतीहाशब्जिज्ञपत॥ हराड
पायनीकृत्यशुकमाश्रय्य वेष्टिते॥२२॥ चंडालहारिकाकाचिदागता दर्शना र्थिना॥

3
श्रुत्वाक्षणीपरा मृशपमुखमालोकमंत्रिणः॥२३॥ समादिदेशतां राजाकोदोषप्रवि
शच्चिति॥ निजेनलक्ष्मणालोकस्यप्रंघिरिहरंत्यथा॥२४॥ मातंगकन्यकाविहदनुत्ता
तानृपांगणम्॥ तथाचसहस्रस्रसंयुक्तस्वर्णपेंजरः॥२५॥ वहन्नहिंस्त्रमाकारंचंडालः
स्रविरोऽविशत्॥ प्रविशंतोतुतांदृष्ट्वाकन्यामंद्रुतदर्शनाम्॥२६॥ परंवास्मयतस्मा
पक्षणीचेतस्यचिंतयत्॥ इदंरूपमियंकांतिरिमैलावणशीकराः॥२७॥ मर्त्यतामपिन
प्रादुर्मर्तिंगचेलुकाकथा॥ मेतकामिवपश्यामिभूतमातंगमायया॥२८॥ सुनेयंदेव
ताकाचिन्मर्त्यलोकमुपागमत्॥ इत्यादिविंतयंतंसाप्रगल्भवनितेवतं॥२९॥ प्रणनाम

राम

३

महीपालमनाकुलविलोकिना॥ ततः क्षितितलन्यस्तजातुः प्रणतकंधरः॥ ३०॥ गाढो
नयकरासक्तपंजरः स्वविरोन्नवीत॥ वैशंपायननामायं रत्नमयद्रुतेशुकः॥ ३१॥ रत्ना
नां वास्यदं देवदुग्धोदधिरिवापरः॥ इत्यादरेण नः स्वामिन् दुहित्राऽयमुपाहृतः॥ ३२॥
प्रसादः क्रियतामस्याः पतगः परिगृह्यतो॥ ३३॥ इत्युक्त्वा सोऽग्रतो राज्ञः पंजरं मणिकु
ट्टिमो॥ विनिधाय प्रणम्येनं स प्रश्नय मया सरत्॥ ३४॥ इति गीतज्ञा प्रतीहारी विवृतद्वार
सेषुटम्॥ अकरोत्पंजरं तस्मान्निर्व्ययौ स विहंगमः॥ ३५॥ उद्धिष्यदक्षिणं पादं जयश

दृष्टुं शक्यं ॥ प्रयुक्तवेदमंत्राशिरिमा मायामिथाऽपवत् ॥ ३६ ॥ स्तनयुगमश्रुत्वा तं स
 मापतरवर्तिहृदयशोकाग्नेः ॥ चरति विमुक्ताहारं व्रतमिव भवतोरिषु स्त्रीणां ॥ ३७ ॥ ता
 माकर्ण्य महिपालो विस्मयोत्फुल्ललोचनः ॥ कुमारपालनामानं प्रधाना मात्यमब्र
 वीत् ॥ ३८ ॥ दृष्टं भवद्भिराश्चर्यमीदृशं श्रुतमेव वा ॥ तिर्यक्केऽतिशयः सोऽये यो मनुष्ये
 शु दुर्लभः ॥ ३९ ॥ श्रुता ध्वयनसंस्कारो मातंगजनसंगतिः ॥ मातंगस्य च कनो यमिति वि
 त्रपरं परा ॥ ४० ॥ त्रमात्यस्त्वभ्यधादेनं सर्वसंस्कारकारिताः ॥ भवेत्पतिशयाः प्रायः प्रा

राम

४

णिनां कोत्र विस्मयः॥४१॥ एतानि तानि लिङ्गानि परलोकांनुमां प्रति॥ तार्क्षिकैः प्रतिष्ठा
द्यते लोकाय तनिराकृतैः॥४२॥ विचित्रा वेधसः सृष्टि विचित्राः कर्मवासनाः॥ विचित्रा
स्तादिषा काश्च विचित्रः कालपर्ययः॥४३॥ इत्यादिभ्युक्तसंवेधक्या विच्छेदकारणं॥ उ
दभूत्तारगं नीरोमध्याङ्गपटहधनिः॥४४॥ वहिः प्रकल्पतामस्याः सुखमावसथादि
कम्॥ अयंचान्यतरं यत्र रथभूषः प्रवेश्यतां॥४५॥ इत्यादि श्यप्रतीहारं सजामोऽनुन्म
हीपतिः॥ विससर्ज च राजन्यचक्रं सेवा र्थमागतं॥४६॥ ततः कृता ल्यव्यायामः स्नातः प्रज्जि

तदैवतः॥ इताग्रिः श्रुतविप्राशोर्भुक्काशय्या गृह्ययो॥ ४७॥ तत्र पर्येकमारुह्य ध्यात्वा वै
 किमपि क्षणं॥ तमंतः पुरति श्रोते शुक्माना ययत्पुनः॥ ४८॥ तं च कंचु किनानी तमादौष्ट
 सुखादिकं॥ पप्रच्छ कौतुकाक्षि सप्त हृत्तां तमनंतरम्॥ ४९॥ वैशंपायन कौतुल्यं कज्जातः
 द्योषितश्चिरे॥ कृतस्य मिदं मीढं के कलाशास्त्रादिकौशलं॥ ५०॥ अपि जातिस्मरः केपि
 नवान् भूमि मिमां गतः॥ न स्य स्यति शय प्राप्तिरियती पक्षि जातिषु॥ ५१॥ केन वा न वतो ना
 म कृतं विप्र ज नोचितं॥ ईदृशान्य निधानानि कृतोऽन्य जन वेश्मसु॥ ५२॥ कथं बोडाल सं

पर्वदहवाकथमागमः॥ इति कात्स्मिनवृत्तांतमात्मनो वक्तुमर्हसि॥५३॥ इति पृष्ठं हितं
शेनबद्धमानपुरस्मरे॥ हृणो बुधाः नुसंधाय शुको वक्तुं प्रवक्रमे॥५४॥ देवविंध्याटवी
तावत्तव श्रुतिपथंगता॥ पूर्वाः परपयोराशिवेलासंस्पर्शशालिनी॥५५॥ यदेकदेशे कं
दूलगंडे नदलितदुमे॥ उषितौ दंडकारणे ससीतौ रामलक्ष्मणौ॥५६॥ यत्रागस्त्यमुनेरा
सीदाश्रमः शमिनो मतः॥ लोपाशुद्राकराक्षिप्तजलसंवर्द्धितदुमः॥५७॥ तस्योपकंठे पं
पारव्यमस्ति पुण्यजलं सरः॥ सीताकरातलोत्प्लूतश्च वण्णभरणोत्पलः॥५८॥ तस्याऽस्ति

पश्चिमेतारेजीर्णःशाल्मलिपादयः॥आरोहपरिणह्यांवाप्तव्योमदिगंतरा॥५॥
 तस्मिन्कृतकुलायानिवीतजीतिनिदुर्गमे॥विहंगमसहस्राणिनिवसंतिनिरंतरं॥६॥
 दिवातान्यनिमिर्गत्यप्राणयात्रामितस्ततः॥कृत्वागत्यस्वनीडेषुसुखंरात्रिषुशेरते॥६॥
 तत्रैववद्भवसतीअभूतांपितृशैमम॥जातोहमेकस्तनयोययोर्वयसिपश्चिमे॥६॥उ
 द्दोदुमसमर्थसातीत्रांप्रसववेदनां॥तथैवपेवर्तनीताजननीमेदुरात्मनः॥६॥जाया
 विरहदग्धोपिपितापुत्रेषणानुरः॥शोकमुत्सृज्यमत्प्राणपोषणेयत्नमग्रहीता॥६॥

राम
 ६

नशशाककचिजंतुमात्मनःप्राणवृत्तये॥मांवक्षसिनिधायास्तनीउएवदितानिशी॥
अन्यपत्ररथानी॥तपुक्तोहितफलंबुना॥मदाप्यायनशिष्टेनसोकरोहृत्तिमात्मनः
॥६६॥अतिक्रामतिकालेऽथकिंचिदुद्भिन्नपक्षतौ॥तातवक्षस्तुल्येपिमण्डुडायन्ता
लसे॥६७॥अकस्मादेवसंचांतमृगपक्षिकुलश्रुतः॥अभूत्कलकलस्तस्मिन्नरण्येयम
दुंदुभिः॥६८॥ततस्तातोऽरसःकिंचिदुन्नमय्यशिरोधरा॥ऊर्ध्वदलवशाच्चक्षुर्द्विदुर्विद्वि
सवानहं॥६९॥अथाऽपश्यमसंख्यातकिरातपरिवारिते॥वनेशवरसेनान्यमायातंमृगयारमात्र॥७०॥

३ सम-ज्ञा कः

ततः पीतमिवात्मानमुत्वा तमिवशाल्मलिं ॥ परिवृत्तमिवारण्यं नयेनाऽहमैतर्क्यौ ॥ ७१ ॥ ह
 तप्राणिसहस्रोद्यैः स्त्रवदुधिरचर्चितैः ॥ मुहूर्त्तोदिवतद्वाधैस्तदरण्यमष्टैर्व्यत ॥ ७२ ॥
 सेनापतिस्सनिस्त्रिंशो मृगयाजनिताश्रमः ॥ निषसादतत्तपेयासरसस्तीरशाडूले ॥ ७३ ॥ ह
 र्णं विश्रम्य पीत्वा पः प्राण्यवालमृणालिकाः ॥ पुलिंदैः सह सेतानीस्सजगाम यथागतं ॥ ७४ ॥
 एको जरत्पुलिंदस्तपापस्तत्र विलेवितः ॥ प्रांशुर्नयंकराकारः कृतांतस्येव किंकरः ॥ ७५ ॥
 अज्ञातपिशितप्राप्तिरनुभूतवृथाश्रमः ॥ यमहतीमिवदृशंसदृष्टौ तत्र शाल्मलौ ॥ ७६ ॥

राम

अध्ववसायउत्साहः।

सदुरारोहतांतस्य ज्ञानमपि महातरो गजानां नैध्ववसायोऽपि यत्नमारोहणोऽकरोत् ॥ ७ ॥
ततो ह म समत्रास विपर्यसितमानसः ॥ अविशं पितुरुत्संगं तत्पक्षावृतविग्रहः ॥ ७ ॥ स तु
पापस्तमारुह्य तं नीडं निवासिनः ॥ हवा हवा यथाशक्ति शुकान् क्रूमावपातयत् ॥ ८ ॥
क्रमेण सदुराचारस्तातस्यापि शिरोधरो ॥ वनं जतं च चिक्षेप सितौ विगतजीवितं ॥ ८ ॥ त
दाममनतच्छोको नात्यक्लिनचेतसि ॥ केवलं सहजातेन नयेनैवाऽस्मि विष्णुतः ॥ ८ ॥ ततो
ऽहं पितुरुत्संगं हि निर्गत्य सैसाधसैः ॥ अंतरंत रुशीर्णां पणानां तर्णमाविशं ॥ ८ ॥ पा

समर्थयथा तथा २

पः सो ष्व रु ह्याऽधः शाल्मले मूलवर्त्तिनिनाश्रुका नातासूना दयव्याधानैः सरन्नगात् ॥ ८३ ॥
अहंविधिनियोगान्नुतेन दुःकृतकारिणा ॥ जीर्णपर्णसवर्णत्वात्तवानोनावधारितः ॥ ८४ ॥
ततो हरमतिक्रान्ते तस्मिन्दारुणकर्मणि ॥ संजातजीविताशंभोपिपासाघर्यवाधयत् ॥ ८५ ॥
अनुदुयनसामर्थात्पद्मा मेव यथा तथा ॥ घंपा पुलिनपर्यंतं गंतुमैच्छेपिपासितः ॥ ८६ ॥
तथापि धिनिरुत्साहः पतन्मुकुलिते ह्यङ्गात् ॥ तमेव पापकर्मणं शंकमानः प्रदेष्टुं ॥ ८७ ॥ चि
रं हाता ततातेति शोचन्केवांतवर्त्तिनिनाश्रुका एतेरायास्यमानो ह मतिष्ठ मतिनिष्ठुरः ॥ ८८ ॥

राम
८

तस्मादनतिदूरेऽथ सरसस्तपसांनिधौ॥ निर्दूतकेशजलस्यजावालो राश्रमो मुनेः॥ ८८
ततस्तस्य सुतस्तस्मिन्सरसि स्नातुमागतः॥ हारीतनामामांतव्रतदवस्थं च लोकयत्॥ ८९
केनापि पापेन पातितः शुक्रवालकः॥ कुलायात्क्राम्यतीत्येव रूपयामांकरेऽग्रहीत्॥ ९०
यद्यत्तपोर्विंदन्मरुताश्वासयन्मुहुः॥ कृतादिकश्चकारुणादनयत्पितुराश्रमे॥ ९१
स्तस्य हारीततातंदृष्ट्वेव पश्यतः॥ पदं स्थिरमिव न्यस्तं हृदि मे जाविताशया॥ ९२
माना तौ मया विहगपोतकः॥ इति पित्रे प्रणम्याऽसौ पाणि संमामदर्शयत्॥ ९३
लिमशार्दसा द्वादिव पितामहे॥ महात्मभिः परिवृतं सानुकंपैस्तपोधनेनाएव॥ जटाधवलम्

सर्वेषु नयस्सामुवन्। वभूव कोयं जगवान् नवांतरे किमस्य कडुश्चरितं तदुच्यतां ॥ ए ॥ अथ चित्तो मुनिप्रिरस्य
उवध्यमानस्तानेव वीतुं कुरुत तावदहं क्रियाः स्वाधापे क्रि ५

ईनिंधा प्राप्रसरता वहिः। अनतिस्फुटसंलक्ष्य शरीरावयवास्तितिं ॥ ए ६ ॥ सतुमांस्त एषु द्वीस्य
स्मयमान इवाऽवदत् ॥ इदं हि नु ज्ञातेऽनेन फलं स्वस्यैव कर्मणः ॥ ए ७ ॥ त्रिकालदर्शी जगवान्महि
दिव्येन वक्षुषा ॥ विश्वं पश्यति पाणिस्तुं करस्तु मलकं यथा ॥ ए ८ ॥ वचस्तदा कर्णं कुतूहला
कुलास्स मेत्यं संधाय विधाय विधिं सखलितावधानमाकर्णयिष्यथ कथां दधुमे तदीयो ॥ १० ॥
उक्तास्तथा जगवता मुनयो निजेन कर्मक्रमेण दिवसां गमयावभूवुः ॥ हारीतहस्तनिहितेन मनो
विनोदैस्तैस्तैरनीयतमयापि दिनावशेषः ॥ ११ ॥ ॥ इति श्रीमदजयते स्यस्य नोरत्तिनंदस्य कृतौ
कादंबरी कथासारे प्रथमः सर्गः ॥ १ ॥ ॥ श्री ॥ ॥ छ ॥ ॥

राम
९

॥ ॥ अथ सोध्यास्समाह्वंतास्समाप्ता पुनयः क्रियाः ॥ शुभ्र पवस्समागम्य यथा स्थान
 मुपाविशन् ॥ १ ॥ अहमप्यात्मवृत्तांत विस्मरन् अवणोत्सुकः ॥ सेहत्यचापलं सर्वमासं स्थिरम
 नास्तदा ॥ २ ॥ दुग्धाक्षिजलकल्लोलधवलैरमृतान्वितैः ॥ सिंचन्निवकरैरिंदुरुदगादाभ्र
 मस्तुलीः ॥ ३ ॥ नगवानथजावालिः सुरवासी नः स्वविहरे ॥ वल्कलाहितपटं किंवंधो वकुं
 प्रचक्रमे ॥ ४ ॥ सर्वेदंतावधानाः सुश्रुणुते मांतपोधनाः ॥ अमुष्पश्ववृत्तांत प्रस्तावोपक्षिता
 कथां ॥ ५ ॥ अस्मवंतिषु संसारलक्ष्म्याः प्रसवभूरिव ॥ निधिरुडा यिमीनामनगरीयुणसं

पदौ ॥ ६ ॥ लंकाऽलंकाऽमरावती येषां वसतयः प्रियाः ॥ ते पियामन्निपश्यंतः सुखं तासु न
 शेरते ॥ ७ ॥ यस्यां किमन्यत्कैलासनिवासरसमुद्रता ॥ महाकालानिधाने न रुद्रेण ख
 यमास्यत ॥ ८ ॥ यस्यां नरतमां धातुजा गौरयष्टयूपमः ॥ तारापीड इति श्रीमान् वभूव
 पृथिवीपतिः ॥ ९ ॥ परस्परविरोधेन विप्रकालैरितस्ततः ॥ विस्मयमास्यते यत्र संभूय ऊ
 शलैर्बुलैः ॥ १० ॥ विहसन् बुद्धि विभवेर्भृशद्ववदहस्यतीनः ॥ अमात्यः शुकनासाख्यो ब्रा
 ह्मणस्तस्य चान्वतः ॥ ११ ॥ त्रिविक्रमवदाक्रम्य सराजा पृथिवीपतिमाह ॥ तस्मिन्मंत्रिणि

तद्भारं निश्चिहेपन्नरक्षमे॥१२॥ तथा च पालयामास समं त्रीसकलाः प्रजाः॥ यथा त्रिवि
धमप्येतान् दुःखं किंचिदस्मृशत॥१३॥ यथा यथा च लोकोऽस्मिन् चित्तावा नुरज्यते॥ राजा
तथा तथा त्मानं कृतकृत्यममन्यत॥१४॥ अक्रौशमर्षितं तेन स्वभुजे जगद्भुजे॥ संजोग
विघ्नकारिणि पालनं मे त्रिसात्कृतं॥१५॥ कृतकृत्यतया चासौ कार्यशेषमचिंतयत॥ विष
येष्वाहितप्रातिरासो वक्रे यथा सुखम्॥१६॥ शोभाहि कृतकृत्यस्य राज्ञो जोगविभूत
यः॥ असमाप्तं जीघस्यता एव तु विडं वनाः॥१७॥ स युवामधुराकारतरुणानयनोत्सवः

कवीलासुक्रशालःकम्पीबुधुजेनोगसंपद॥१७॥नतेजावानतांक्रोडानतागोष्टोनतेरसाः॥
 नतेविलासायत्रास्यपारगंनाऽनवन्ममः॥१८॥समयमुखसंनोगभूमिज्ञोपिसभूपतिः॥पु
 खमेकंतुनाऽज्ञासीदयत्पालोकनोद्भवः॥२०॥यथायथाचकालेनव्यतीयायनवंवयः॥अ
 नपत्यतयाशोकोवर्द्धतेस्मत्तथातथा॥२१॥मुख्यभूतावसर्वस्मिन्नंतःपुरकदेवके॥राज्ञी
 विलासवत्पारव्यायस्यप्राणसमाऽनवत्॥२२॥साराङ्गमहिषीगौरीमन्यर्थयितुमेकदा॥
 देवतायतनंवाह्येयगौर्नर्तुरनुज्ञया॥२३॥पुराणेवाच्यमानेतुप्रसंगात्पतितोष्कृतिः॥त्र

५ नात

पुत्रस्य कुतो लोक इति सुखावतत्र सा ॥ २४ ॥ प्रतप्तलोहसूचीवसाश्रुतिः श्रवणीतरं ॥ विवेश
दधतीत स्याः परां कामपि वेदनां ॥ २५ ॥ ततः प्रतिनिवृत्ता च प्रविश्य न वनं निजम् ॥ वस्त्रावृत
मुखीभूमा बुधविश्य सरो ॥ २६ ॥ सखीभिः प्रार्थ्यमाना सा न स्वाभि न जत स्थितिं ॥ नोदुः
खात्कर्तुमाहारं किरा मनरोदं ॥ २७ ॥ अथोष लन्यत त्पीडावात्रं पिरिजना नृपः ॥ प्रविश्यांतः
पुरं प्राह स्वैरमेनां प्रसादयन् ॥ २८ ॥ प्रिये किमिदमारुहं रुद्यते किमकारणं ॥ न च यामत्कृतो मम
रनुभूतः कदाचन ॥ २९ ॥ अन्योपि मत्सुखापेक्षी मदधीनात्मजीवितः ॥ कस्तवोत्पादयेन्मम

यस्मै कृष्णसि सुंदरि ॥ ३० ॥ इति प्रसाद्यमाना सा यदा नोवाच किंच न ॥ तदा वेदितव्यं तां तस्मात्
ख्यानृपतिः कृतः ॥ ३१ ॥ तेन च तिकरेणाऽथ सोऽपि दुःखपरायणः ॥ रुरोद्वहन् सिन्धुस्तस्य वा
प्रदयिता मुखः ॥ ३२ ॥ विरंरुदिवानिः शर्हं स्वयमुन्मज्ज्यलोचने ॥ जुगादगद्गद्देराजामहिर्ष
मुपसां वयन ॥ ३३ ॥ ममापि न विनये देवि चिरात्प्रनृति दुस्सहा ॥ दुनोति हृदयं चिंतानिः प्रती
काररोगवत् ॥ ३४ ॥ विफलं वत मेराज्यं विफलामममसंपदः ॥ विफलाममसंभोगा विफलं मम
जीवितं ॥ ३५ ॥ कुतोऽस्माकमना गाना मियत्यो नागपसंपदः ॥ यद्रक्षामस्तवोत्संगं बालकाप

त्यमंडितं॥३६॥वांछन्क्रीडनकंकिंचिकिमण्यवक्रमालयन्॥आरुष्यतिसुतःकूर्चकदा
मेपापकर्मणः॥३७॥इत्यादिविलपत्यस्मिन्नुवाप्याकृतिलोचने॥शुकनासइमांवातंज्ञावा
सत्वरमाययो॥३८॥निरपत्यःकृतस्सोपिराजेवहतवेधसा॥तस्याप्यनेनशोकेनगृहेरोदिति
गेहिनी॥३९॥सतुस्वामिगतंदुःखंदुःखमित्यवधारयन्॥तदुःखापनयोपायप्रवणोधीरम
ब्रवीत्॥४०॥कधीरप्रकृतिर्देवकेयंविष्कवचितता॥शोकोऽवकाशंलज्जतेहृदयेननवादृशा
॥४१॥यदैहीहस्त्रीस्वभावेनदेवीविष्कवतांगता॥तत्किंप्रलंबकूर्चस्ययुक्तंदेवस्यरोदनं॥४२॥
कोयंहितागहितप्राप्तिपरिहारक्रियाक्रमः॥यत्कपोलतलस्यत्यस्तहस्तंनिश्चस्यतेचिरं॥४३॥

यदिदुःखस्थितिः सत्पमनपत्यतयातव॥ बुद्धिराधीयतां धर्मधर्मात्सर्वमवाप्यते॥ ४५॥ दायतां
 वसुविशेषः पूज्यतां सर्वदेवताः॥ प्रवर्त्ततां प्रपारामाः खन्यतां सलिलाशयाः॥ ४६॥ नास्तिनाम
 जगत्पस्मिन्पुरुषार्थस्सकश्चन॥ यो धर्मनिरतैर्द्वीरेस्तादृशेर्नोधिगम्यते॥ ४७॥ इत्यादिभुक्
 ना सोक्तमाकर्ण्य विगतहरो॥ ४८॥ उत्थाय स्वस्ववत्सर्वादिपती चक्रतुः क्रियाः॥ ४९॥ ततः प्रभृति
 दानानियागहोमतयां सितौ॥ चित्राण्यकुसुतां स्रज्वाद्यस्मयंतततः प्रजानां॥ ५०॥ कदाचिदपि
 भूपालः स्वप्ने पश्यन्निशाकरम्॥ विलासवत्या वदनं प्रविशंतमखंडितं॥ ५१॥ तथा मनोरमा
 नामशुकनाशस्य गेहिनी॥ स्वप्ने सपुंडरीकांकासापितेन वलोक्यत॥ ५२॥ अन्ये च रुदयेना

नोर्मंगलाचारपूर्वकम् ॥ तैस्त्वद्वैकथयामासशुकनासायभूपतिः ॥ ५१ ॥ सानंदं सोऽन्यथादे
नं संस्पर्शस्ते मनोरथाः ॥ अचिरात्सोऽप्यते देवी पुत्रं पूर्णन्दुसुंदरं ॥ ५२ ॥ दिनेऽथवातीतेषुके
षु चित्रगर्भमग्रहीत् ॥ महिषी तत्सखी ज्यैष्ठ्यतमजासीन् नरेश्वरः ॥ ५३ ॥ तान्यः प्रादात्सवासां
सिचित्राणां नरणमिव ॥ क्रमेण गर्भं लिंगेषु व्यक्रेषु मुदेतराम् ॥ ५४ ॥ शुकनासाय चोवाच
प्रहर्षोत्फुल्ललोचनः ॥ सकांक्षचातको मेऽद्यानि वप्रसववासरात् ॥ ५५ ॥ प्राप्तेऽथ दशमे मासे
देवी पुत्रमस्मृतसा ॥ हर्षेण च जगत्सर्वं परिहृत्तमिवाऽभवत् ॥ ५६ ॥ राजामहोत्सवानंदपूर्णं
पात्रमुदाहृतं ॥ दृष्ट्वा लोकेषु मातिस्मनन्निविक्रमवर्त्तिषु ॥ ५७ ॥ शुकनासस्तु राजानं केवेज्ज

मा

ग्राहनिर्जरा॥ श्रौत्सु क्वात्सु तिकावासंतावुजावपि जग्मतुः॥ ५८॥ ततो दृष्टशतुर्व्यक्तिसक
लांगं ऊरुके॥ इदो रुदयरागा ईनवे विंबमिवैदवं॥ ५९॥ शुकनासो निरूप्याग मेकैकं नि
पुणं शिशोः॥ हस्ते नृपालमालं व्यहर्षगर्भममीषत॥ ६०॥ अयं शंख इदं चक्रं मिदं शरवडम
शुजे॥ यस्य बालस्य विद्वानिदं श्यंते चक्रवर्तिनां॥ ६१॥ योऽसौ स्वप्ने च यादृष्टं द्रोदेवा
मुखेऽविशत॥ स एवाऽयमिहोत्पन्नमिति मा संशयं कथाः॥ ६२॥ इति तद्दर्शनानंदमुधा
ज्ञावितयोस्तयोः॥ शुकनास गृहा हृद्वा तत्पुत्रोत्पत्तिमभ्यधात्॥ ६३॥ शुकनासमथोदारमा
लिलिंगमहीपतिः॥ उत्तरीयं जहाराऽस्य पूरणपात्रमिति स्वयं॥ ६४॥ उवाचै नंपश्येदं सुखस्यो

च

राम

१४

परिनः सुखम् ॥ इमे ते पतिताः सत्पुहिने सोमरश्मयः ॥ ६५ ॥ साञ्चिदं वेधसारञ्चिंताञ्जु
मावयोः ॥ सहैव पात्रतां नीतौ यदा वा सुखदुःखयोः ॥ ६६ ॥ ततस्तूर्यैरिवैर्नित्यं चञ्चरी
तालनिस्वनैः ॥ सिंहरघनसारदिक्षोदैः कुंकुमकर्मैः ॥ ६७ ॥ अनयोहितनाचोच्चव्यवहार
तिरग्लि ॥ केलिः प्रवृत्ते तत्र राजगोहमहोत्समवे ॥ ६८ ॥ राजा तु स्वगृहे केलिविमर्द्वीक्ष्य
तादृशं ॥ मुकनासगृहं गत्वा द्विगुणं तमकारयत् ॥ ६९ ॥ कृतेऽप्यजातकर्मदौ वृत्तेष्वपि
जागरे ॥ विलासवत्सां स्नातायां शुचौ काल उपस्थितौ ॥ ७० ॥ प्रशस्तेऽहनि देवज्ञैरनुज्ञातो
महीपतिः ॥ स्नातः सुवर्णसददौ पूजयित्वा द्विजोत्तमान् ॥ ७१ ॥ सभ्रष्टणानि वासांसि वषट्

15
 परिऊनेशि शोः॥ चंद्रापीड इति स्वप्नसदृशं नाम निर्ममे ॥ ७२ ॥ शुकनासोऽपि संपूज्य विशा
 चिप्रजनेचिते ॥ वैशंपायन इत्यात्मसूत्रे नमिप्रशतिवान् ॥ ७३ ॥ क्रमेण वर्द्धमानोऽथ कृत
 ब्रूहादिमंगलः ॥ चंद्रापीडोऽनवत्तित्रोः परमुत्संगमंडने ॥ ७४ ॥ आकारेण्डुतुल्येन मधुरै
 वलिवलिगतेः ॥ अव्यक्तवर्णैरालापैरहरत्सतयोर्मनः ॥ ७५ ॥ प्राप्तेऽथ सप्तमे वर्षे विद्यागृहम
 कारयत् ॥ चंद्रापीडस्य नगराद्विर्विड्युणं नृपः ॥ ७६ ॥ कृतोपनयनं चैनं काले दत्तजनोचि
 ते ॥ तत्र न्यवेशयद्वाजाविद्याधिगमसिद्धये ॥ ७७ ॥ तर्कव्याकरणाभिज्ञानं च नुर्वदविशारदा
 न् ॥ दंडनीत्यादिनिपुणानां चायनिपर्यंकल्ययत् ॥ ७८ ॥ शुकनासोऽपि तं पुत्रमुपनीय यथाविधि।

राम

५

राजपुत्राभ्यां चक्रे विद्या गृहनिवासिनम् ॥ ७९ ॥ नृपतिस्त्वगमद्दुष्टं पुत्रं गुरु गृहे स्थितं । प्रा
र्थितोऽपि स तन्मात्रा नैनमानाय यत्त गृहे ॥ ८० ॥ एतं षोडशवर्षं स्फुराजपुत्रः कुशाय धीः ॥ स ह
दध्मापितो विद्याः पूर्वान्यस्ता इवाग्रहात् ॥ ८१ ॥ सर्ववादिषु वक्ता भूत्सर्वशास्त्रेषु को विद्वान् प्रोढः
कलासु सर्वा सुदक्षस्सर्वेषु कर्मसु ॥ ८२ ॥ सर्वसं व्यवहारेषु सो भूदसवलितक्रमः ॥ सर्वशास्त्रा
र्थतत्त्वज्ञस्सर्वभाषासु सत्कविः ॥ ८३ ॥ क्रमेण वर्द्धमानश्च स व्यायाममसेवत ॥ सुशुभे च तदभ्या
सात्प्राप्तमर्वांगसौ हवः ॥ ८४ ॥ प्रलेखवाङ्मयीनां सः पृथुवक्ता स्तनूदरः ॥ गंभीरनाभिर्दन्तोरुस्तल
लः करि सत्गतिना ॥ ८५ ॥ शुक्लाससुतस्तस्य प्रतिबिम्ब इवाऽभवत् ॥ गुणैरशेषैरन्यत्र शरीरप्राणै
बल

16

अष्टांतरासुलभैः
३
४ वल्गाहकेन

गौरवात्॥८६॥ अथ राजा सुतं बुद्धा कृता र्थं गुरुवेश्मनः॥ शुकनास गिराजे हर्माने तु युधं चक्रमे॥
स वल्गाहकनामानमाह्वयध्वजिनीपतिं॥ पुण्येऽहिप्राहिणे त्पुत्रमा॥ नेतुं कृतमेगलः॥८७॥ तथेन्द्रायुध
नामाने प्रेषयामास वाजिनं॥ जितोच्चैः श्रवसंतैस्तैरनन्यसुलैर्नैर्गुणैः॥८८॥ सहस्रे राजपुत्राणां
विनीतं वाङ्मालिनाम्॥ यस्य स र्जयच्च ते नैव सह पुत्रास्तु वर्तिनां॥८९॥ वल्गाहकस्ततो गत्वा विद्यागृ
हकृता स्पदं॥ अद्राक्षीद्राजपुत्रं तं प्रणनाम च सादरं॥९०॥ आचवक्षे सराजाज्ञां गृहमागम्यता
मिति॥ सनामग्रहणं चासौ राजपुत्रानन्यवेदयत्॥९१॥ ततो वल्गाहकाख्यातशौर्यादिगुणगो
रवाः॥ राजपुत्राः दुप्रणेपुस्तं पुरुहूतमिवाऽमराः॥९२॥ पैर्याणरत्नज्योतिर्निर्जनिर्तेन्द्रायुधप्रभं

पलान १

राम
१६

नारायणोत्तर

इंशयुधं प्रवेश्वाथुन राहवलाहकः॥६॥ इममारोहसिंधूत्यमरत्नमयोनिजे॥पारसी
काधिपतिनादेवस्योपायनीकृतं॥७॥ चंद्रापीडस्तुतेवीक्ष्यतुरंगममनुत्तमं॥परंविस्मयमापे
देविरंचैवेवचिंतयत्॥८॥ हृदयंमेवब्रवीतीतिनैषसत्यंतुरंगमः॥कोपिकेनापिपापेननूनंतु
रगतांगतः॥९॥ अयोनिजचवार्त्तयमेतदुक्तात्र साक्षिणी॥रंजाकिलासरःकन्याशापेनवड
वाऽनवत्॥१०॥ गरुत्मतीदमुच्चवमुच्चैःश्रवसिवाभवेत्॥तेजसामाकृतिर्वापिनसामामेषु
वाजिषु॥११॥ इतिबुधाविकल्पाथवलाहकसमर्पितेः॥ऊमुमस्त्रगलंकारदुकूलैःकृतमंग
लः॥१२॥ गुरुनामंश्रदत्ताशीब्रह्मलोवेदिनिस्तुतः॥वैशंपायनमारूढमालोक्यतुरंगांतरम्॥१३॥

सोढ्यः १

योसिसोसिनमस्तुमामरोहातिक्रमस्तया॥मैर्षलोयोऽयमस्माकंमारुरोहेतितंवदन्॥२॥स
इन्द्रायुधमारुह्यैवनेयमिवाऽच्युतः॥अपित्रिजगतीकृत्स्नांमेनेहस्तगतामिव॥३॥सवैशोपायन
स्सोथनिर्गत्यजवनाततः॥राजपुत्रैःपरिहृतोविवेशनगरीततः॥४॥तमथपुरतरुणपोराजमा
र्गेणयोतंददृशुरत्तुलकांतिंसौधवातायनस्थाः॥व्यपगतगुरुलजासंभ्रमोक्तां पितो गपःस्मर
ज्जनितविकारैर्लोचनैरर्चयंत्यः॥१०५॥॥इतिकादंबरीकथासारेद्वितीयःसर्गः॥२॥॥
॥सप्राप्यनृपतिद्वारमवतीर्यतुरंगमात्र॥राजधानीससेनानीस्सवैशोपायनोऽविशत्॥१॥
प्रविश्यचसनामध्येहर्षवाष्पाद्बहुषः॥न्यस्तजातुःक्षितौमूढविवंदेचरणौपितुः॥२॥आ

राम

७

आरती

लिलिंगस्तु तं राजा चुचुं वशिरसि क्षणे ॥ ग्रहीतुं मैत्रदुत्संगे स तु भूमा बुधा विशत ॥ ३ ॥ इष्टं पुनः
पुनः प्रहृमत् मेनापि नृभुजा ॥ विसृष्टोऽप्यमुद्रः स्थित्वा मातरं वंदितुं ययौ ॥ ४ ॥ तं सुता लोक
ना नेदक्षरतक्षारप्रयोधरो ॥ प्रणम्य जननीं स्मर्त्तुं नंदयामास वंदनैः ॥ ५ ॥ अजिनं धत्तं तां जि
रवतां रंणमंगलं ॥ शुकनासमप्यद्रुमायासीत्तस्य मेदिरं ॥ ६ ॥ क्षारिवाजिनमुत्सृज्य प्रविश्य
प्रश्नयेत्तां पितृवत्प्रणनामाऽसौ मौलिना मेदिनी स्पृशत् ॥ ७ ॥ नमंतमेनमुत्थाप्य स्वयमुत्थाप्य
सादरं ॥ शुकनासस्तु जगद्गुरुं वेपुलकिताननः ॥ ८ ॥ कृतयज्ञोपनिधास्य चारुनामीकरासनं
वेदापीडः क्षितापैर्वेव तस्य न्यविशताग्रतः ॥ ९ ॥ शुकनासे वसुं चेतमासनं स्वं न्यवारयत् ॥ तत्र क्षणा

१४
 मिव स्थिता द्रष्टुं प्रागान्तो रमो ॥ १० ॥ सप्रभ्रमं प्रणम्या यतां विलासवती मिव ॥ ततोऽवाप्रविचि
 त्वा शीमंगिलो निरियाय सः ॥ ११ ॥ चंद्रापीडस्य यादृहो दर्शनालिंगनक्रमः ॥ सर्वेशोपायनस्था
 पिता दृष्टो गेव ~~ए~~ हृदये ॥ १२ ॥ न कश्चन सुतस्नेहविशेषश्च तैर्योरभूत् ॥ मंत्रि ~~स्तुतिरवता~~
~~यत्नः~~ ॥ १३ ॥ एतौ राजपुत्रे वामं त्रिपुत्रे नृपस्य च ॥ १३ ॥ सर्वेपि करणोपेतं पित्राश्वेष्वप्रकल्पितं जगा
 म चंद्रापीडोऽथ कुमारनवनमहत ॥ १४ ॥ सुसन्निवेशमालोक्य तत्र रे मे चिराय सः ॥ स्थिति
 मिंद्रायुधस्यापि स्ववासे पर्यंकल्पयत् ॥ १५ ॥ ततः स्नातानुलिप्तांगं कृताहारं सुखस्थितं ॥ मात्रा
 विसृष्ट आगत्य कंबुकांतमजायत ॥ १६ ॥ इयं हि पत्रलेखा रक्षाकां वो जेश्वरकन्यका ॥ केनापि दे

राजमंत्रि लो
 ३

राम
 १८

वयोगेनपरिभ्रष्टापितुर्गृहात्॥१७॥ बालैववर्द्धितादेव्यास्वयमंतंपुरेनिजे॥योग्यासकलविस्त्रं
नभ्रमिस्तेपार्श्ववर्तिना॥१८॥मचेतिदेव्याप्रहिताऊमारप्रतिगृह्यतां॥इत्युक्तेपाहरकन्यांवि
नीतांप्रियदर्शनां॥१९॥सानुतेनार्पिताकन्याततःप्रभृतिर्ततथा॥असेवतयथाचास्पविरंचिनमिवा
नवत्॥२०॥चकारतांचतांवूलकरंडस्याधिकारिणी॥तुतोषचयुगैरस्याःशीलाचारनयादिभिः
॥२१॥कियस्त्वपिब्रवीतीतेषुदिवसेषुपियार्थिवः॥यौवराज्यविधौसूनोःसंविधानमसिम्प्रियत्॥२२॥
संक्रमंत्रमुकनासेनसहविस्त्रंननिर्जरं॥संज्ञारसंग्रहारंनमकरोत्कृतमंगलः॥२३॥सेनिकृष्टानि
षेकेचदर्शिनार्थमुपागतं॥चंद्रापीडमपोवाचशुकनासस्मविस्तरे॥२४॥तातविज्ञातशास्त्रस्पवि

नयाचारशालिनः॥ नाल्पमप्युपदेहव्यमस्ति स्थिरमतेस्सव॥ २५॥ किंतु लोकतरालक्ष्मीरनि
 राममिदं वपुः॥ नवं वयः पराशक्तिरिति दुर्विषहो नरः॥ २६॥ लक्ष्मीर्नो महीरः पुंसामन्यथा जाव
 कारणं॥ विरलास्ते विकाराय नयेषां तत्परिग्रहः॥ २७॥ पुष्पातिताक्षगमूष्पाणो हिनस्ति व्यक्तवा
 दितो॥ करोति भक्तविद्धेषमसमः श्रीकृतो हारः॥ २८॥ न पश्यंति न शृण्वंति नापेक्षते हिताहिते
 न विमः किं विचेष्टं ते कष्टं श्रीविष्णुतानराः॥ २९॥ क्रमागतो न चैतस्यामाश्वासः कोपि विद्यते
 ॥ ह्योपियत्रोषिता लक्ष्मीस्तत्राद्यैव न दृश्यते॥ ३०॥ वातरक्ता निभूते वनिन पादेव कंटकैः॥ लक्ष्मी
 निधातुं शक्नोति नक्कविन्निर्नरं पदं॥ ३१॥ श्रीस्मपत्रीमिव ह्येदृहिंसत्यथवर्तिनी॥ तां विना

राम

२७

यत्र तत्रैव पतंतं धाडवेश्वराः॥ ३२॥ सत्यं यस्योपदेष्टारस्तेषां प्रविरलानराः॥ धूर्तैरते हि भुञ्जे
ते हृदया नुप्रवेशिनिः॥ ३३॥ आपातैरमणीयेषु विषयेषु निरर्जले॥ तैरेव हि प्रवर्त्यते पुरवमा
धुर्य्यपंडितैः॥ ३४॥ धूर्तप्रतारिताश्चैव विषया सक्तचेतसः॥ अकस्मात्प्रलयं यांति गीतिरक्ताष्ट
गा इवा॥ ३५॥ विषयेष्वतिक्रम्य विषयस्त्रीतिनामयः॥ जीवत्यन्यैः किलाकृष्टसेनाकृष्टेन जीव
ति॥ ३६॥ खलेष्वकृतविश्रंभो विषयेष्वनिमग्नधीः॥ साधुष्वनिमतो नित्यं महतां श्रियमश्नुते॥
॥ ३७॥ सत्त्वं नवं न्यासे धूर्तैर्न साधु निरुपेक्ष्यसे॥ यथा न बाध्यसे कामैः प्रयतेथास्तथा तथा॥ ३८॥
कामं नवान्प्रकृत्यैव धीरः पित्रा तसंस्कृतः॥ त्वदुल्लेखपिसंतोषो मुखे शिर्षे रुते स्म मां॥ ३९॥ युवरा

जधुरं पित्रा कल्पिता शुद्धहन् स्मिरो ॥ विजिता मपि चानेन पुनर्जयवसुधरो ॥ ४० ॥ इत्युक्त्वा विरामासौ
 त कल्याणपरायणः ॥ चंद्रापीडस्ततश्चागिरलंकृत इवाऽभवत् ॥ ४१ ॥ अथ पुण्येऽहनि स्नातं विधिवत्
 कृतमेगलं ॥ यौवराज्ये प्रियं पुत्रमन्यपि च नमहीषति ॥ ४२ ॥ अत्रिषेकोत्सवस्तस्य जन्मलाभोत्सवाद
 पि ॥ अधिकस्मर्वलोकस्य वभ्रुवानंदवर्धनः ॥ ४३ ॥ सर्वाभ्यो दिग्भ्य आङ्गमुर्गृहीतो पायनानृपाः
 द्विजाश्च उतुषुः प्राप्ता गोभ्रुकनकदक्षिणाः ॥ ४४ ॥ अन्यत्राऽहिनि देवज्ञः श्लाघ्ययोगगुणान्विते ।
 ददौ दिग्विजये यात्रां युवराजे नृपाज्ञया ॥ ४५ ॥ कृतप्रस्थान होमोऽसौ विधिज्ञेन पुरोधसा ॥ शास्त्राऽस्त्र
 चक्रमन्यर्चशास्त्रोक्तैर्मंत्रविसरैः ॥ ४६ ॥ गीतस्वस्वयनो विप्रैः प्रचुरस्वर्णतोषितैः ॥ यत्नरुद्धा

श्रुकोमात्राकृतप्रस्थानमंगलः॥४७॥शंखदुंदुभिनिर्घोषमुखरीकृतदिङ्मुखगस्तुतस्तारं प
तद्भिश्चसूतमागधवंदिभिः॥४८॥स्रग्विलेपनधूपादिसंभाराच्चित्तेदेवतः॥पितरौशुकनासं च प्र
णम्यनिरगात्तृहात्॥४९॥इंद्रायुधमथारुह्यपौरजानपदाशिष्यः॥शृण्वन्नगव्याःपूर्वेणद्वारे
एनिरियायसः॥५०॥ततोऽनुगम्यमानोसोवलाहकनिवेदितैः॥सहस्रसंख्यैःक्षितिपैरुत्तमसु
त्रचामरैः॥५१॥वैशंपायनमेकत्रयार्धश्चेताश्ववर्त्तिनः॥अन्यत्रयत्रलेखाख्यापश्यन्नश्वतरी
स्थितां॥५२॥तस्मिन्नेहनिस्तोकंप्रस्थायोच्चित्तोरणं॥चित्रंनिवासमध्यास्तहप्राक्प्राक्कूलेप्र
कल्पिते॥५३॥अथाऽपरेक्षुरुत्थायाःशेषाभरणभूषितः॥प्रावर्त्ततप्रबंधेनप्रस्थाबुमबुलोद्यमे॥५४॥

पीडयन्निवसेत्येनपातालतलवासिनः॥ रजसाचतुष्टयेनसुखगयनगतंगनस्थिताम्॥ ५५॥ नम
 यन्ननतान्भूषणानानतान्परिपालयन्॥ अवशानुत्पन्नकांश्चिदुत्पातान्प्रतिरोपयन्॥ ५६॥ विश्वा
 सयन्निविश्वस्तान्संरक्षन्शरणगतान्॥ शत्रुनुत्सादयन्दंडैस्साधून्संमानयन्धनैः॥ ५७॥ ब्राह्म
 णेभ्योददत्तग्रामान्कुर्वन्देवकुलावलीनांवनानिनिजचिह्नानितत्रतत्रप्रवर्तयन्॥ ५८॥ वर्षत्रि
 तयमात्रेणसमग्रामर्णवावधिं॥ सवभ्रामप्रबंधेनमांधातेववसुंधरां॥ ५९॥ जिगायप्रथमंप्रा
 चीदिशंतदनुदक्षिणां॥ ततःप्रतीचींपश्चाच्चप्रतापनिधिरुत्तमं॥ ६०॥ श्रूयग्रहेमज्जहारव्यानांकि
 रतानांनिकेतनं॥ ससुवर्णपुरंजिवादंडंजग्राहहेलया॥ ६१॥ याचकैलाससामांतभूनितांत

मनोरमा॥ तस्यां दिग्विजयश्रान्तः कियतोऽध्यासवासरात्॥ ६२॥ एकदा तु सतत्स्थानादारुह्यंश
युधं वने॥ मृगया निर्गतोऽप्यपि किन्नर्यासिह किन्नरं॥ ६३॥ आलोक्य कौतुकाकण्टहाशिरश्वमु
खौ चतौ॥ आदित्युः प्रेरया मासतावेव प्रतिवाजिनं॥ ६४॥ अपूर्वपुरुषालोकत्रासात्कैलासकंद
रं॥ प्रवेष्टुं कामौ सहसा वेगेनानुससारतौ॥ ६५॥ पार्श्विप्रहरणाभ्यामग्राहितोदग्ररहसा॥ पं
चयोज्जनमानाभ्रस्तेनाऽश्वेनवलंघ्यत॥ ६६॥ तौ च पर्वतमारूढावग्रतस्तस्य किन्नरौ॥ तत
स्तद्ग्रहणेकांक्षां हृदयादुत्ससर्जसता॥ ६७॥ अशक्रोदनुसर्तुं च कश्चित्परिजनो नतं॥ तार्क्ष्येणा
प्यनुगम्येतधा वनिंद्रायुधः कुतः॥ ६८॥ अथ कलांसमाकृष्य मस्वेदाद्रीविग्रहं॥ दृष्ट्वैककिन्न

मात्मानं शब्दसंतं चतुरंगमम् ॥ ६९ ॥ निर्वर्णयंस्तु द्वेष्टं मानुषाणामगोचरं ॥ विहस्यैवात्मनात्मा
 नं साचुतापमचिंतयत् ॥ ७० ॥ अहो किमपि मे मोरर्चमस्मान्निनिवेशिनः ॥ यदात्मा बालकेनेव वर्ष
 मायासितो मया ॥ ७१ ॥ अग्रहीतेन को वार्थः को र्थः प्राप्तेन वाऽपुना ॥ किञ्चरद्वितयेनेति मया मूढेन
 नेक्षिते ॥ ७२ ॥ पंथा निरूपितो नायमाविष्टेनेव धावता ॥ न चात्र लभ्यते मर्त्यो मम मार्गस्य दक्षिकः
 ॥ ७३ ॥ श्रूयते किल वर्षस्य भारतस्याऽवसानं ॥ केला मसन्निवृत्ते यमिह मर्त्यस्य का कथा ॥ ७४
 वने पलितणा कीर्णपादमुद्राश्च वाजिनः ॥ न स्पृष्टुं यदि तु सारेण यास्यामि शिविरं शनैः ॥ ७५ ॥ के
 वलं दक्षिणा माशां पुरस्कृत्य यथा तथा ॥ गंतव्यं किंतु मध्याह्नसमयोऽयमुपस्थितः ॥ ७६ ॥ अनु

अङ्कः १

भूतोतिमात्रेण खेदस्तदिह सांप्रतं ॥ लब्धा कुतोपापस्तौ निर्यास्यामि विगतममः ॥ ७७ ॥ इत्थं
विविंचयानीयमचेष्टितुमितस्ततः ॥ परिभ्रमन् घनस्निग्धं शाखिनोरखंडमैक्षता ॥ ७८ ॥ ततस्तदनु
कूलेन पथाऽगच्छत्समीरणैः ॥ आह्लाद्य तं नवोत्फुल्लकमलामोदवाहिनिः ॥ ७९ ॥ मन्त्रद्विपमहासि
क्लमृणालदलदंतुरं ॥ सपथानमथाऽपश्यदं न सामनुमापकम् ॥ ८० ॥ तेन गत्वाऽगस्वंडस्य म
धोजलधिसन्निधौ ॥ अदृष्टपारपर्यंतमालुलोकमहत्सरः ॥ ८१ ॥ तदालोकनमात्रेण दूरादपग
तममः ॥ प्राप्य तत्पुलिनीं पात्रं वाजिनोऽवततारसः ॥ ८२ ॥ कृत्वाऽपनीतपर्याणं तं स्थली लुवितो स्थि
ते ॥ गृहीतशाङ्कुलया समाश्रुता धृतकेसरं ॥ ८३ ॥ उन्नाय्य सिरसस्तीरतरो संयम्य वाजिनं ॥ दिक्षा

३३
 ॥सिधेनुलूना नितृणान्येतस्यवाग्रतः॥८४॥स्वयं सस्त्रौ पपौ वारिबुधुजे विसकंदली॥उत्तरीयशिरो
 धानो निषसाद महीशिलातले॥८५॥ततोमुद्गर्तविश्रान्त उत्तरस्मिन्सरस्वते॥समुच्चरंतं सुश्रावगी
 तधनिममानुषं॥८६॥तस्यांदिशि दृढा सक्तचक्षुरुक्षिप्तकंधरः॥तमादौ निविडश्रोत्रश्रुतिरिंद्रायु
 धोऽश्रुणोत्॥८७॥कुतोऽत्र विजने गीतमित्याविष्कृतकौतुकः॥उत्थाय चंद्रापीडोऽथ तामेव दिशम
 भ्रगात्॥८८॥गीतश्रवणालुब्धेन सलीलमभिधावता॥अष्टशृणापि मार्गोऽस्य मार्गो वन्यवेद्यते।
 ॥८९॥गवासासादमैहिष्ठस्याटिकं नातिहरतः॥हसंतमिव कैलासलक्ष्मीविभवमंशुभिः॥९०॥
 देवं च तुर्युखे तत्रैरत्नपीठप्रतिष्ठिते॥अगवंतमुमाकोतंददर्श प्रणनामच॥९१॥तस्याऽथ दक्षिणं

प्रासादे २

कण्ठतेस्य ३

राम

२३

चंद्रापीडने

भूर्तिमाश्रित्यविदितासना॥ उत्संगनिहितां वाणंवादयंतीकलस्वनां॥ १७३॥ देवै प्रभा वितानेन ऊं
दगौरेण सप्यता॥ साक्षात्तस्त्रीरिवक्षीरजलधेर्मध्यवर्तिना॥ १७४॥ कौपाग्रिशमितानंगप्रत्युक्षीव
नवांक्षया॥ रतिः प्रसादयंतीवतपसापार्वताप्रिये॥ १७५॥ नवेपिवयसि प्राप्नवेराज्ञाभ्यासवासना॥ व्य
लोकिकन्यकातेन धृतमाश्रुयतव्रता॥ १७६॥ चंद्रापीडभृतां दृष्ट्वा विस्मयाविष्टमानसः॥ केयं
स्यात्कन्यकानां स्यादिव्यतां प्रति संशयः॥ १७७॥ नांतर्हनिमियंगवेन्नवागगनमुत्पतेत्॥ नमौ नमवलं
वेतमर्च्यसंदर्शनेनवा॥ १७८॥ इत्यादिचिंतयन्नास्तस्तेजावासितविग्रहः॥ गीताऽवसानसमयप्रती
क्षणपरायणः॥ १७९॥ साध्यगीतंसमायय्यविनिधाय च वल्लकं॥ प्रणम्य च द्रु डा यचंद्रापीडभृता

षत॥६॥अतिथेस्वागतं तु नमो सौम्यविश्रम्यतामिह॥प्राप्तोऽसि स्वामि मंभ्रमिमित आगम्यता
 मिति॥१०॥चंद्रापीडस्तदाकर्णवद्वात्मानममन्यत॥ब्रजंतीमनुवब्राजदेवतावत्प्रणम्यतां॥१॥वि
 वेशनातिहरेऽथनिजासनगुहामसौ॥स्थिताजिनकुशाऽलांबुपात्रदंडकमंडलुं॥२॥तत्रदर्शना
 नासीनमुपविष्टमृगाजिने॥पप्रच्छचंद्रापीडं सास्वरूपागमनादिकं॥३॥स तु सर्वं यथावत्त
 माचक्षते सविस्तरं॥सा च विज्ञाय तत्तां तं निर्जगाम वहिर्मुहुः॥४॥गृहीतनिक्षेपापात्रावक्ष्यमाण
 त्रंतरोरधः॥आपूरयति स्वयं शीलैः फलैस्तदमृतोपमैः॥५॥ततस्तदुपजोगाय चंद्रापीडं न्ययुद्धुः
 ।अद्य ते स्माह या तस्यास्मच्च विस्मयमानधीः॥६॥तस्मिन् न यत्कृताहारे गिरिप्रैश्चैव एतदिकं॥

निक्षेपापात्रम् २

चंद्रापीडेन १

ऊरणा १

स्ववार्ता
विष्वास

गवासापि फलाहार प्रक्रियामात्रमाचरत् ॥७॥ आगत्य च पुनस्तस्मिन्नुपविश्य मृगाजिने ॥ ता
रापीडो जयिन्नादिकथया क्षणमास्तसा ॥ ८ ॥ अपि नाम स्ववृत्तांतमद्वेष्टापिवर्णयेत् ॥ एवमेव
क्षणं दधौ चंद्रापीडस्मकौतुकः ॥ ९ ॥ दृष्ट्वा चाऽस्याः प्रकृतिमधुरामाकृतिं जावशुद्धिं दक्षिणं
च प्रकृति सरलं लज्जवाकाऽवकाशः ॥ अतो दंतं नियतमखिलं वक्ष्यति प्रार्थिते चंद्रापीडः क्षण
कृतरतिः प्रश्नसंप्रत्ययो भूत् ॥ १० ॥ ॥ इति कादंबरी कथा सारे तृतायः सर्गः ॥ ॥ ३ ॥ ॥
सतद्रुणप्रजावर्द्धिर्द्विमानकृतहलः ॥ तामवोचत माधुर्यविनयोदारयागिरा ॥ १ ॥ त्वत्प्रसादस्ते
नैव प्रागल्भेन ममाऽपुना ॥ मनोजगवति प्रभवापले विनियुज्यते ॥ २ ॥ नमादृशदृशं भूमिरि

मल्लक्षणोक्तः१

यमाश्चर्यसंततिः॥ तदाख्यातप्रसादेन जैर्नो यमनुग्रहतो॥३॥ कतमो मुनिगंधर्वसिद्धविद्याधरादि
 पु॥ पुण्येन जन्मना वा सोऽगवत्या विनूषितः॥४॥ ये च भूतात्मकं चेदधत्ते धवलतां वपुः॥ कणका
 मपि दिग्दंतिदंतकोत्पतिशायिनो॥५॥ नवे वयसि किंचातितीव्रवैराग्यकारणं॥ ये नारण्यनिवा
 सादि दुःखमाहविषस्यते॥६॥ इति तस्मिन् च दत्तेवं स्कूलाश्च कणवर्षिणी॥ रुरोदवल्कलचक्रव
 दनादिव्यकल्पका॥७॥ अकंपतमनश्चैर्नो चंद्रापीडस्य पश्यतः॥ इयमप्यारुतिर्नाम द्वंद्वैर्यद
 जिभ्रयते॥८॥ असौ चिरं रुदित्वा च वल्कलो नृहलोचना॥ दीर्घमुच्छ्वसिन्मस्य वौहन्तुमुपच
 क्रमे॥९॥ राजपुत्र किमेतेन शोकैकवसतेर्मम॥ पापायामंदजाग्याया हन्तांतेन श्रुतेन ते॥१०॥

सुखदुःखेऽप

वक्तुं २

राम

२५

तथापि यदि ते चित्तं कुरु हलवशी कुरुते ॥ तदिदं वर्ण्यते सर्वमाकर्ण्य यथा क्रमं ॥ ११ ॥ सुप्रसिद्ध
 मिदं तावत्तु गतं श्रुतिप्रपञ्चतव ॥ यत्संत्यक्षरसो नाम सुरसयनि कन्यकाः ॥ १२ ॥ चतुर्दश चतुर्दशः
 पृथक् पृथक् गवास्त्रिताः ॥ सोमाऽमृतसमीराः ॥ र्कः दक्षः मन्वादि संभवाः ॥ १३ ॥ दक्षकन्योद्भवतेषु गंध
 वीणां कुलद्वये ॥ कन्येषु निश्चरिष्येति द्वे दक्षस्य वभ्रवतुः ॥ १४ ॥ तत्रैव चित्ररथो नाम गंधर्वाणां मधीश्व
 रः ॥ पुत्रैः श्रुतयणाः पुत्रश्चित्रसेनादि सर्वजः ॥ १५ ॥ तुंबुरु प्रभृतीनां तु ज्येष्ठो रिणमुतः कृती ॥ हंसा नि
 धानो गंधर्वराजः प्रथितयोरुषः ॥ १६ ॥ अहो ॥ तत्रिममचुत्य नमन्यु कालुष्यदूषणं ॥ गाढं परस्परं प्रे
 मैतयौ गंधर्वराजयोग ॥ १७ ॥ इतश्च नातिदूरेऽस्ति नानारत्नोद्बल्लो गिरिः ॥ हेमकूट इति ख्यातस्स नि
 चित्ररथहंसयोः १

ऊन द्वये ४

हंसगौर्याः ४

वासस्योर्द्वयोः ॥ १७ ॥ तस्मिन्वसंत्यसंख्यातास्तत्तु नस्तंभसंश्रिताः ॥ गंधर्वास्तौ च विश्वं न भूमिर्जं
द्विषः पुरा ॥ १८ ॥ अथ यत्सोमसंभृतमेकमपरसां कुलं ॥ गौरी नामोद नृत्कन्या तस्मिन्प्रति कृतिः
स्त्रियः ॥ १९ ॥ हंसो गंधर्वराजः तामुदरे नुहिन प्रभो ॥ ततो यथा र्धनामा पसर्धया हंसगामिनी ॥ २० ॥
चिरसंभृत विश्वं न निर्जरं गृहवासिनोः ॥ तैर्यौ रुद न वत्सू नुरेकोपित महात्मनोः ॥ २१ ॥ अहंतु मंद
जा गैका कन्या उष्टु तकारिणी ॥ उदभूवंतयोरस्य दुःखजारस्य जाजनं ॥ २२ ॥ अनपत्यतयातातो
मज्जन्मसुतजन्मवत् ॥ अन्नं दत्तता नंदः कृतोदारमहोत्सवः ॥ २३ ॥ देहच्छाया मिमां वीक्ष्यता
तः सोमक्रमागतो ॥ चक्रे वलान्तिरूपं च महाश्वेतेति नाम मे ॥ २४ ॥ साहं पितृ गृहे बाला वल्लका

राम
२६

वकलस्वना॥संचरंतीस्वबंधूनामेकादेकमहर्निशं॥२६॥अनवाप्त रसास्वादस्नेहादिद्वंद्वसंतति
 अत्यवाहयमक्लेशपेशलस्थिति शैशवं॥२७॥अथवात्प्रात्यरं प्राप्तं मयानाना रसोचितं॥मनोजव
 विकाराणां मेकमायतने वयः॥२८॥कदाचिदप्यरम्येषु मधुमासदिनेष्वहं॥अहोदसरसि स्नातुमा
 गताऽहं सहोऽवया॥२९॥अदृष्टपूर्वादिन्यत्र मंजरी महामार्त्तवती॥सखी निस्सह्य शपंती कानने व्यच
 रं चिरं॥३०॥कस्मिंश्चिदपि देशेऽन्यपुष्पागंधाजिनावनं॥अन्यदि घ्नमना घ्रात पूर्वमामोद मद्रु
 तं॥३१॥तस्यैव प्रजवज्जिज्ञासा रसेन विहित त्वरा॥नातिहरंततोगत्वाऽपश्ये पुनिकुमारकं॥३२॥अस्य
 समिव कंदर्पमीशाननयना च्छिषा॥कलेकविप्रुषा विवमहृषितमिवैवद्वं॥३३॥विरुद्धैरपिरूपस्य

आमोदं २ पुनि कुमारेल १

मेखलाजिनवल्कलैः॥कृताधिकमनोहारिरूपातिशयविभ्रमं॥३५॥तैनकर्णकृताकाचिदपूर्वातरुहं
मंजरी॥ततःप्रहृन्नमामोदंसमाध्यातवतीमुकुः॥३५॥तैर्कृतोप्यागतंकांतेलावण्यमृतनिर्मरं॥च
हुषैवपिवंतीवकौतुकोद्दिमप्रस्मणा॥३६॥रूपैकपक्षपातेनयुणहोषानपेक्षिणा॥ततःकुसु
मवार्योननीतास्मि वशमात्मनः॥३७॥ततोऽप्यसर्तुकामाऽहमप्रगल्भतयाशुक्रः॥केनापिप्रियमा
णवतदंतिकमुपगमम्॥३८॥वंद्योमुनिजनश्चेतिप्रचलन्मणिकुंडली॥अकार्षं वंदनंतस्मेतन्मु
खम्यस्तलोचनी॥३९॥ततःकृतप्रणामायांमयिसोपिमनोभुवः॥पतितोगोचरेचित्रमर्व
ध्यामवितव्यता॥४०॥स्मरोपदिष्टयेवाऽप्यबुद्धातद्विकृतिं धिया॥लब्धावकाशरूपादिप्रश्रेषा

प्राप्तवत्सि १

५ लक्ष्मीः

गल्फमोगैमं ॥४१॥ अथपार्श्वस्थमद्राक्षमन्यं मुनिकुमारकं ॥ तुल्यते जस्योवेष्टतस्य सव्रसचारि
णी ॥४२॥ जगवन्नकष्यतां कोयं किमारव्यः किमिहागतः कर्णच निहिताः नेन कस्येयं मंजरी
तरोः ॥४३॥ सोऽब्रवीत्सुरलोकेऽस्ति सुरासुरशिरोर्द्धितः ॥ श्वेतकेतुरिति रत्नातो रूपेणाऽप्रति
मो मुनिः ॥४४॥ पुंडरीकं सरः स्नातुं मया सीत्स कदाचन ॥ नित्यं संनिहिता तत्र लक्ष्मीरै नं व्यलोक
त ॥४५॥ सौतदालिंगने नैव दर्शने नैव केवलं ॥ पुंडरीकेक्ष्यतां त्वमवाप स्वासनीकते ॥४६॥ उय
पादितदैवाः य ऊमारः सतयश्चि या ॥ तव पुत्रो यमितुत्काश्वेदि श्वेतकेतवे ॥४७॥ सोऽपि योग
दृशा दृष्ट्वा यथावत्सुतमग्रहीत् ॥ नाम जन्मावुजं चास्य पुंडकेरी इति व्यक्षत ॥४८॥ योजयामास

अनुव्यः ३

श्वेतकेतुं

संस्कारैरेनं मुनिज नोचितैः ॥ अतीव बाल जावेन न्ययुंक्त तपसे पिता ॥ ४९ ॥ अयं स पुंडरीक स्तेवार्ण
 तः शृणु मंजरीम् ॥ चतुर्दशी ति कृत्वाऽद्य प्रसिद्धि तोऽयं शिवालय ॥ ५० ॥ अज तो नंदने चाऽस्य वनदे
 वतया स्वयं च दाहते रलंकारस्तु लोयमिति सादरं ॥ ५१ ॥ परिजात दुमा देषा दुग्धो दधिसमुद्ग
 वात् ॥ आदाय मंजरी कर्णोऽनिबुद्ध तोपि निवेशिता ॥ ५२ ॥ इति तस्मिन् च दत्ते वस्त्रे च स्नेह्य तमि यम् ॥
 किमनेन तनुया हस्वेदेनेत्यनिधाय मो ॥ ५३ ॥ अनापि मुनिना तेन सा सुरदुम मंजरी ॥ अपनीय नि
 जात्कर्णान्मम कर्णवतं सतां ॥ ५४ ॥ मत्कपोल तलस्पर्श प्रकंपतरलां गुले ॥ अश्रुं पीते ननाऽज्ञायि
 स्वाह माला निजात्करात् ॥ ५५ ॥ अप्राप्तैव च सा भूमि मया हि सह सामया ॥ तस्मिन् अवसरे च त्रया

पुंडरीकः ३

हिणीमामवोचत ॥ ५६ ॥ स्नाता देवा विरं भर्तृहारिके गम्यतामिति ॥ तस्मात्प्रतिनिहन्ता यो मयितस्य
 सखा वदत ॥ ५७ ॥ वयस्य किमिदं चेत्तस्मै विष्णुतमीदृशं ॥ हता मप्यनयाऽज्ञासीरक्षमालां न कन्य
 या ॥ ५८ ॥ हतानामेयमनया हृदयं न नुरक्ष्यतां ॥ ततोऽसौ पुनरागत्य कृतकोपमिवाऽब्रवीत् ॥ ५९ ॥
 अपहृत्याऽक्षमालां मे क्वचौरिननुगम्यते ॥ अथ मंदं विहस्येवमयाऽस्य निहिताकरे ॥ ६० ॥ अवमु
 च्याऽक्षमालेतिकंगान्मुक्तावलीनिजात् ॥ साप्यलक्ष्यतनाऽनेनैव मन्युखासक्तदृष्टिना ॥ ६१ ॥ सखा नि
 रपि मे दृष्टमिदं चापलमुन्नयैः ॥ किं वित्संजातलज्जे वसरस्तदुपागमम् ॥ ६२ ॥ तत्राऽहमस्मत्तत्रैवमु
 क्तस्नात्वा यथा तथा ॥ क्वगताऽस्मि किमायाता दृष्टः कोसावहं चका ॥ किमिदं कः प्रकारोऽयमिति ना

ग्रहादिति द्विः ३
 पुंडरीकस्य ४

५ पुंडरीकेन

शासिषंतदा ॥ ६४ ॥ मुहूर्तदिवतां वलकरं कया हिणी मम ॥ प्रियातरलिकाना मसा प्रविशेदमत्र
 तीत ॥ ६५ ॥ कर्णे मुनि कुमारैराकृता ते येन मंजरी ॥ त्रयागतायां पृष्ठाऽस्मिं रूपं तेन तावकं ॥ ६६ ॥
 तैलु चामदिये तेन लिखित्वा वस्त्रपटिका ॥ एका किं नो त्रया तस्ये देये त्युक्ता समर्पिता ॥ ६७ ॥ त
 तस्तरलिकायां स्नां हस्मादा दायपटिकां ॥ तस्यां तस्त्रिखिता मार्या मिमा महमवाचय ॥ ६८ ॥ दूरं मुक्ता
 लतया विससितया विप्रलम्बमानो मे ॥ हंस इव दर्शिता शोमान सज्जना त्वया नीतः ॥ ६९ ॥ सात्तु तैमि
 रिकस्ये वव भूव वड्ड लहपा ॥ मोहा या य्यप्यनाये वि सुतरां मनसो मम ॥ ७० ॥ वदतेन किमुक्ताऽसिम
 किमुक्ता स्वयापि वा ॥ तदंतिके च विस्त्रुभुषिता मि कियच्चिरं ॥ ७१ ॥ एवेतरलिको तत्र चालयंता पुन पुन

कुंडरीकशंकया ४
३

कांचिदद्भुततो मात्रा मुनितेवाऽत्यवाह्ये ॥ ७२ ॥ अथ प्रलंबमानेऽर्के प्रतीहारी प्रविशमे ॥ चर्तदारिक
यादृष्टौ यौतौ मुनि कुमारकौ ॥ ७३ ॥ तयो रम्यतरो द्वारि तिष्ठतीति न वेदयत् ॥ शोघं प्रवेशयेत्पुक्ता मया त
दैर्जिशंकया ॥ ७४ ॥ सा च प्रवेशया मासतस्पतंसहचारिणी ॥ सकारे णो चितो नाऽहं न रूपा चैनम पूजये ॥ ७५ ॥
मुहूर्तमिव विश्रम्य पयं के म दुपाहते ॥ म दुत्तरीय संमृष्टमाधौ त चरण द्वयं ॥ ७६ ॥ दृष्टिंतरलिकायां च
वक्तु कामः क्षणं व्यधात् ॥ मया सोऽज्ञा यिष्ट स्तुलज मान इवाऽन्यधात् ॥ ७७ ॥ अहं कपिं जलोनामतस्प
बाल सुहृन्मुनेः ॥ न वा क प्रवर्तते चास्मिन्ननन्यस्त इवाऽध्वनि ॥ ७८ ॥ क्वायं मुनि जनः शान्तः कवाऽपारा
गविभ्रमाः ॥ तथापि व्यवसायो मे सुहृत्ते हरु गाभितः ॥ ७९ ॥ न ह्यसे प्रयाताया राजपुत्रितदामयि ॥

हस्ते मुक्ता वली विभ्रत्सममांतिकमागतः ॥८०॥ अहो रम्याऽक्षमालेयं च यानीते तित न्दृष्टी ॥ विह
 स्त स मया किंचिन्नोक्तं श्रितोपपत्तये ॥८१॥ नोपदेशप्रकारोऽसौ न सदृशं तविस्तरः ॥ नमोऽस्तु
 पायो मंत्रोक्तो मया नाज्यधीयत ॥८२॥ वचोनिःखिद्यमानो मे त्रयानतशिरोधरः ॥ क्षणमेतर्हितो मक्त
 सुतरामामपीडयत ॥८३॥ कच्छादिवमया लब्धो विविद्य सकलं वनं ॥ अन्यएव स संवन्नो वचसो यो
 नगो चरः ॥८४॥ तदवस्थं तमालोक्य विरता शः प्रबोधने ॥ अहं तत्प्राणरक्षार्थमेवं यत्नपरोऽभवम् ॥
 ॥८५॥ आस्तीर्य नैलिनी पत्रशयनं चेद नोदितं ॥ तत्र स्थस्यास्य कर्षरपां मूनंगो घृताकिरे ॥८६॥
 त्रयया तदवस्थोपि स किंचिद्वक्तुमक्षमः ॥ सवाष्पमलिनां दानां मयि दृष्टिपपातयत् ॥८७॥ ततो

हमिदमेवात्र प्राय कालमचिंतये॥ राजपुत्रिसुहृत्प्राणदक्षिणार्थमुपागतः॥ ८८॥ अतः परंतु सा
मर्थ्यगता र्थममयागिरः॥ कंठे विपरिवर्त्तते कश्चिच्च मणिवेत्स्यतां॥ ८९॥ इति तस्मिन् दत्तेव प्रविश्य
जाहकं शुकी॥ चमस्वस्तु शरीरेति ज्ञात्वा देवी समागता॥ ९०॥ तबुचा जनसम्मर्द्दना रुय्यतिः कपिं ज
लः॥ न स प्रतिवचः किंचित् मामकी नमोपेक्षता॥ ९१॥ तदुक्तां तु दशैतस्य जनस्यावेद्यता दृशी॥ आगतां
वा गतां वापि नाहमं वामलक्षये॥ ९२॥ ततः कमलिनी त्यक्त्वा रात्रौ छापि गते रवौ॥ उदिते सर्वथा वा
मे विधौ वैधैर्यनाशिनि॥ ९३॥ उन्मूलितेव कामे न दग्धेव विहरहाग्निना॥ पुनस्त रलि कामेव सा श्रक्तं
वमवादिषं॥ ९४॥ अहं यथा तथा वापि न वेद्यं स तु मत्कृते॥ कथं न विष्यतीत्येषा चिंता दोलायतीव मां॥ ९५॥

इतः शास्त्रं कृत्वा चारो लङ्गायुरुज्जनादयं॥ इतः कामोऽति दुर्द्धो विरहे मरणं द्रवम्॥ ८६॥ वद किं
 करवाण्यत्र शुभतीव मनोमम॥ माभून्मे दुस्तरे विप्रवधे न सिनि मङ्गलने॥ ८७॥ इत्यादि विलपन्ना
 मेतत्काल सुलभोदया॥ जहार चेतनां गृहीनि देवनयनकृतिं॥ ८८॥ अथ मां ग्राहयित्वाऽसौ सं
 शो शीतजलानिलैः॥ निपत्य पादयोस्माभ्रनेत्रातरलिकाऽवदत्॥ ८९॥ गंधर्वारिणो विवाहोऽयमिच्छ
 याऽन्योन्यसंगमः॥ शास्त्रेषु पठितस्तस्मात्कूलेषु तिष्ठ गम्यतां॥ ९०॥ तथैव मुक्ता तत्कालयोग्य वेष्टे
 हा नृहात्॥ तामेकामग्रतः हृत्वा निर्गताऽहमलक्षिता॥ ९१॥ अन्यागममिमां भ्रमिमौ त्सुकचदुलैः प
 दैः॥ तदामेदक्षिणं चतुरस्यंदतमुकुर्मुकुः॥ ९२॥ अथ कृमिवचाऽशौषं कानने रुदितधनिं॥ ते नैवो म

अनिवारिकारु
 पधरेत्यर्थः ५

राम
 ३१

इत्यादि विलपंतं कपिं जलमृणुवमिति श्लोकचतुर्थेनान्वयः १

न शंकाऽहमगलुमधिकत्वरा ॥ ३ ॥ पदानिकतिचिह्नैर्त्वा हा वयस्य तपोनिधे ॥ पुंडरीककयातोऽ
सिन्धुं कृत्वा जगन्नये ॥ ४ ॥ हा हतोऽस्मि विलीनोऽस्मि दग्धोऽस्मि करवाणिकिं ॥ गत्वा तात स्य वक्ष्यामि मे
त केतोऽकिमग्रतः ॥ ५ ॥ अयि पापे महाश्वेते न तुष्टास्यऽहमालया ॥ हता मे सुहोऽशुभ्य प्राणवृत्तिरपि
त्वया ॥ ६ ॥ वयस्य देहि मे वाचं न जीवामि त्वया विना ॥ ततोऽमृणुवमित्यादि विलपंतं कपिं जलं ॥ ७ ॥ अथ
प्रकंपमानां गी विसं हृतपदक्रमा ॥ केनाप्युक्षिण्य नीते वतं प्रदेशमस्या शिषं ॥ ८ ॥ गत्वा तमहमद्राक्षत
वक्ष्यामि त्वां न जीवितं ॥ किंचिरेणा गताऽसीति रुषित्वे वतया स्थितं ॥ ९ ॥ एतावदुक्ता मूर्च्छां धास्व वृत्तां
तमनंतरं ॥ विवक्ष्यंती वसा कन्या निपपात शिला तले ॥ १० ॥ प्रनष्टचेतनां चेतानां चंद्रापीडो व्यलो क्यता

प्रश्नकारिणमात्मानं ह्यतागसममन्यत ॥११॥ स संभ्रमं स दुःखाय कदली हलमास्तैः । तोयैश्च शि
 शिरैः स्वदैः संज्ञामेनामजिग्रहत ॥१२॥ अवाप्तचेतसो नाचाऽसौ स्मृत्वा तद्यसने निजे ॥ तदेवावुज
 वंती वरुणोदविलनाय च ॥१३॥ तस्मिन्मथ जज्जंत हृदयानि तदा शुचि ॥ प्रतिशब्देन चैवोच्चैर्दिशो
 पिरुरुदुम्भिर ॥१४॥ चंद्रापीडोपिता माहवाष्प रुद्ध विलोचनः ॥ आस्तां न शक्यते वक्तुं श्रोतुं वा
 न्यदऽतः परं ॥१५॥ कथमप्युपसंहृत्य शोकावेगं तु साऽवदत् ॥ किमतत्परमस्य न्यहा चं श्रोतव्य
 मेव च ॥१६॥ किंतु क्लेशाय येनाशाबंधेन हतजीवितं ॥ राजपुत्रविनिर्मितं तदा मूर्ख्यं ब्रवामिते ॥
 ॥१७॥ तदा तस्मात्तितीव्रस्य दुःखदा वस्यता दृशः ॥ न काचिन्मरणं दन्यामया ग्राहिप्रतिक्रिया ॥१८॥

धराणां तसामग्री

मरणव्यवसायनिश्चयंकृतवत्पस्मिन्संविधानके॥निरियायचचंद्रमंडलात्पुरुषकोपिहिमोप
मधुति॥१॥सोऽवतीर्यगगनान्महीतलेतंनिधायभुजपंजरांतरे॥उत्पतान्दिवमुदात्तयागि
रामामवोचतपितेवसांत्वयन्॥२॥विरममरणोपायादस्मात्प्रियेएतावाऽमुनापुनरपिमहाश्वे
तेवत्सेनविष्यतिसंगमः॥इतिगिरिमिश्रत्वातस्मात्ससंभ्रमविस्मयाकिमिदमितितंतत्रा
एतं॥प्रसृत्यकपिंजलं॥३॥प्रियसखमपसृत्यकाधुनागलुसीतिस्फुरितविकटकोपादोपमु
क्ताईदृष्टिः॥ममवचनमदत्वाकिंचिदेवातिवेगात्कृतपरिकरबंधःसोऽप्यगादंतरिक्षं॥४॥प्रत्य
संममतेत्रयोपिविविष्टुःशतत्विषोमंडलंतत्संप्रत्ययसंहतोचितविधिःसास्मिन्प्रितेदं व्रतं॥

तातेनापिततः प्रभृत्यः हामिहासीनेवनेतुं गृहं यत्नेनापिन पारितेति सचिरं स्थित्वा गतः स्वानुग्रहान् ॥ १३ ॥
 ॥ इति कादंबरी कथासारे चतुर्थः सर्गः ॥ ४ ॥ ॥ श्री ॥ ॥ इत्यावेदित निर्व्याज वृत्तांत वङ्ग विस्ररा ॥ विर
 राज महाश्वेतानि श्वास सलपित दुमा ॥ १ ॥ चंद्रापीड स्तुत द्याय न्यनो नव विजृंभितं ॥ सकं पविस्मयो प्यंत
 स्तामथो वाच सोत्वय न् ॥ २ ॥ मया ते विरह नोपि परिणाम मपश्यता ॥ शोकः प्रत्यग्रतां नातः कौतुका
 विहचेतसा ॥ ३ ॥ सात्वमर्हसि कल्याणि न शोकं कर्तुं मादृशं ॥ आश्वासिता सिद्धेन नूनं चंद्रमसा स्वयं
 ॥ ४ ॥ कोन्यस्तथा विधा कारस्तुक्तिर्मंडलान्ततः ॥ निर्गत्य तत्रैव विशन्निशि संभाव्यते नरः ॥ ५ ॥ श्रू
 यंते गतयश्चित्रा देवतानामनेकशः ॥ वरशापतपः शक्ति योग वैचित्र्य निर्मिताः ॥ ६ ॥ श्वेतकेतुश्च तस्या

स्ते प्रजापति समः पिता ॥ नास्त्येव तस्य पैते सामवश्येनाम किंचन ॥ ७ ॥ इत्यादि युक्तपुण्या सैरिति
 हासैर्निर्दशनेः ॥ महाश्वेतां समाश्वास्य पुनः प्रवृत्ता मसौ ॥ ८ ॥ सा ते तरजिकानाम विस्त्रं न निजै
 ता सरवी ॥ गता जगवति का घनहि सा चो विमुंचति ॥ ९ ॥ एषो वाच महाश्वेता क्वा सौ याति तपस्विनी
 शृण्वन्नापि निमित्तं मे यथा सौ प्रहिता मया ॥ १० ॥ यश्च चित्ररथो नाम गंधर्वक धिपति र्मया ॥ वर्लितो
 येन देवो यं प्रत्यक्षापि महेश्वरः ॥ ११ ॥ येन खानित मत्पुत्रम लोहाख्य मिदं सरः ॥ येन चैत्ररथं नाम वृ
 तमेतच्च काननं ॥ १२ ॥ यस्यामृता त्समुत्पन्ने प्रसूता सरसां कुले ॥ महिषी मदिरा नाम जीविता दपिव
 स्त्रजा ॥ १३ ॥ तयोः कादंबरी नाम कन्याऽस्ति नवयौवना ॥ लक्ष्मी मुपहसंती वरूपलावण्य विभ्रमेः ॥ १४ ॥

विश्वास निश्च
 लेत्यर्थः २

नया सह महाप्रेमवाल्यात्प्रभृतिमेतथा ॥ यथैकमेव ज्ञानातिजनो ज्ञावितमावयोः ॥ १५ ॥ विदित्वा दग्ध
 वृत्तान्तमिमं सपदि पामकं ॥ साऽग्रहीन्नियमं बालाचार्यमाणापि बंधुभिः ॥ १६ ॥ महाश्वेताऽस्य दुःख
 स्थया क्लृप्तलज्जतेऽवधिं ॥ तावन्मयानसोऽव्यं पाणिग्रहं हेमात्मनः ॥ १७ ॥ यतो यथा यथा तस्या यो
 वनश्रावितं जंचते ॥ ततस्तथा तथा खेदं धत्ते चित्ररथपदं ॥ १८ ॥ सेदिसंतेन मे पुत्रियतस्त्वावदिता
 तथा ॥ यथेमंडुर्यहग्रं धिं विभुं च तितवस्वसा ॥ १९ ॥ ततस्तरलिका तत्र मया प्रकरणे चिती ॥ प्र
 हिता वदुःसेदिश्य श्वश्र्वागंत्यैव सा ततः ॥ २० ॥ इतीत्यं कथयानीत्वा महाश्वेता श्रमे दिने चंडा
 पीडः प्रयातेस्तमर्के संध्याविधिं व्यधात् ॥ २१ ॥ तत्रेन्द्रायुधमानीय संयम्य निचुले क्वचित् महा

श्वेतोदितेदेशे पर्याशयामकल्पयत् ॥ २२ ॥ तस्य शय्यानिषलस्य श्रांतस्यापि यथा तथा ॥ कण्ठामाश्व
र्यवद्गुलांतामेव ध्यायतश्चिर्त्तरं ॥ २३ ॥ पुनर्पुनर्महाश्वेतां वैशंपायनमेव च ॥ पत्रलेखांचसारत्रिग
ताप्रायेण जाग्रतः ॥ २४ ॥ इन्द्राद्युधश्चवाहाग्रो महाश्वेतामुखे दृशे ॥ सप्रत्यनिशमश्वोऽपि दृष्टिमानु
प्रवददौ ॥ २५ ॥ प्रयातायांतु सर्वं यंकितप्राजातिक्रिये ॥ समाधेरुत्थितांबुधामहाश्वेतांतदंतिक
म् ॥ २६ ॥ चंद्रापीडे प्रविष्टेथनातिहरंगते रवौ ॥ सगंधर्वज्जमारः सौततसरलिकाययौ ॥ २७ ॥ साप्रविष्ठा
महाश्वेतांप्रणिपत्योपविश्य च ॥ सिद्धार्थसौतितत्पृष्टाचलितग्रीवमब्रवीत् ॥ २८ ॥ त्वत्संदेशं निशम्यो
क्तं यत्र याजर्हदारिके ॥ तच्च तच्छाशनाकारिके दूरकमुखे तत्पृष्टु ॥ २९ ॥ अथ केदूरकः प्राह नाऽ

35
मनिनामिचेतसः॥स्वस्य स्वमेव चेत्तस्ते मन्मनःकिं परीक्षसे॥३१॥भूमिर्वैतादृशस्याऽहमुपालेन
स्यभूरयसः॥तथावननिवासिन्यां त्वय्यऽहे गृहवासिनी॥३२॥आकर्ण्य तव संदेशवचसरलिका
मुखात्॥एष ते प्रती संदेशः प्रिय सख्या निवेदितः॥३३॥इति श्रुत्वा महाम्बेता चिरं निश्चललोचना
चिंत इत्याकिमप्यंतश्चंद्रापीडमवोचत॥३४॥राजपुत्रतवोदारः समाचारश्च पेशलाः॥ततोति स नो
र्वजावेषु निस्पृहाणामपि स्पृहो॥३५॥कादेवरीवचश्चेदं श्रुतं केयूरकाक्षया॥तत्रकोवाप्रतीकारः
स्वयं मद्रमनादते॥३६॥इतो न हरे गंधर्वराजधानी तदद्यतो॥पश्चाऽस्मदनु रोधेन श्योगेताऽसि
स्ववाहिनी॥३७॥उदात्रमधुरामेनां दर्शयंत्या त्वदाकृतिं॥बहुगंधर्वलोकस्य मयाप्युपकृतं नवेत्वा॥३८॥

चंद्रापीडस्ततामाहवद्भक्ता जगवत्पलम् ॥ अनतिक्रमणीयं तेषु नीनामपि शासनं ॥ ३९ ॥ प्रावर्त्त
ततोगंतुं समहाम्बेतया सह ॥ पद्मा मेव निदुष्प्राप्तं प्रतिकेयूरकं दृशा ॥ ४० ॥ केयूरकोऽग्रतो गत्वा
कादंबर्यै न्यवेदयत् ॥ तस्यागमनमाकारं गुणं श्लाहितविस्मयान् ॥ ४१ ॥ गत्वा कथं विदधानं चंद्रापी
डः समासदत् ॥ गंधर्वा राजनगरी मण्डपममरावती ॥ ४२ ॥ आसाद्य राजधानीं चतुंगस्फाटिकतोर
णं ॥ समकक्षा अतिक्रम्य कन्यातः पुरमभ्यगात् ॥ ४३ ॥ केयूरकोपदिहेनवर्त्मनाऽथ प्रविश्य सः ।
जास्वन्नरकतस्तं जंभ्रामंडपमलोकयत् ॥ ४४ ॥ तन्मध्ये मणिप्रख्यं कमध्यासीनां महीयसा ॥ रत्नाजरण
चित्रेण स्त्रेणेन परिवारितं ॥ ४५ ॥ देहप्रजावितानेन रत्नकांत्यनिजाविना ॥ उन्नमकनकद्योतधौ

ताविदधतीदिशः॥४६॥तटसुमण्याईयतःस्वमाधारमसिंचतः॥स्थितांनवस्पलावण्यसिंधोरत्नत
 रंगिणी॥४७॥सर्वोपमेयनावानांशुप्रमानत्वमागतां॥कादेवरीददर्शःसौदूरविस्फारितेक्षणाः
 ॥४८॥परातिशयकोटिस्थांरूपलावण्यसंपदां॥स्यानिरूपयन्त्रंतश्चित्तयामाससक्षणां॥४९॥
 सत्येनकश्चिदाश्चर्यनिर्माणेष्वधिर्विधेः॥ईदशाण्यपिरत्नानिस्त्रुं प्रभवतिस्मयः॥५०॥मो
 घंयातिहरेःकालोलक्ष्मीवदसिविभ्रतः॥देहाईनदधतगौरीवंचितश्चंद्रशेखरः॥५१॥कृतम
 क्षांसिहस्त्रेणानिर्निमेषेणवक्षिणः॥अनन्यकर्मणायेननित्यमेकानदृश्यते॥५२॥इत्यादिसिं
 तयत्यस्मिन्तद्विन्नरथात्मजा॥प्रत्युद्ययोमहाश्वेतामभ्युत्थायसमंभ्रमं॥५३॥महाश्वेतातुनिस्सं

गमालिङ्गस्त्रे हनिर्भरं॥ तांचंद्रापीड निर्देशपुरस्सरमभाषत॥ ५३॥ अयं हि नारते वर्धे सार्वभौमस्य
भूपतेः॥ तारापीडस्य तनयश्चंद्रार्पिडा इहागतः॥ ५४॥ अनेनेह प्रविष्टेन दृष्टेर्विषयवर्तिना॥ नवत्वं
स्विलगंधर्व ऊटुं वकमहोत्सवः॥ ५५॥ अथ कादंबरीतस्मिन् यक्ष्मो ह्येव विकसिनी॥ आकर्णप्रस
तापो गंचिरं दृष्टिमपातयत्॥ ५६॥ द्वारेण विहृते नाथ तेनैव मिजमायया॥ मदनेतः प्रविश्याभ्या
ववंध हृदये पदं॥ ५७॥ रत्नपीठोपविष्टे तु चंद्रापीडे तदंतिके॥ अध्यासिषातामेकत्र हंसचित्ररथा
त्मजे॥ ५८॥ लज्जास्ति मितमामीनामथ कादंबरीवलात्॥ महाश्चेताग्रहाचारं चंद्रापीडे व्यदीपयत्॥
॥ ५९॥ शरीरनिर्विशेषाथ कादंबरीयाः प्रिया सरवी॥ मदलेखानिधानास्य चरणहालने व्यधात्॥ ६०॥

कादेवरी तु सस्वेदप्रकंपकरपल्लवा ॥ तो वल्लुघ्रनात्मानं स्वयमस्मै न्यवेदयत् ॥ ६१ ॥ तदंगुलितल
 स्पर्शमाधुर्यं हतमानसा ॥ नालक्षयतसारत्रवल यंप्रच्युतं करात् ॥ ६२ ॥ चंद्रापीडोपितत्पाणित
 लसंस्पर्शमात्रया ॥ तथा त्रिभुवनाधीशमिवात्मानममन्यत ॥ ६३ ॥ तूष्णीमथ तदासीने सर्वस्मि-क
 न्यकाजने ॥ शुकसारिकयोरासीत्केलिः कलहंकारणं ॥ ६४ ॥ तत्प्रसंगेन सोऽत्रासेतयोः कलहवृद्ध-
 यो ॥ चंद्रापीडगिरोजकुसुमदाकादेवरीमनः ॥ ६५ ॥ स एषं प्रविश्य तत्स्थानं मधुरं प्राह कंचुकी ॥ राजपु-
 त्रौ युवांश्चंद्रदेवीनिर्विघ्नमिच्छति ॥ ६६ ॥ क्रीडापर्वतकेस्रत्वासुतारमणिमंदिरं ॥ चंद्रापीडं सुखा-
 वासमयातामानुरंतिके ॥ ६७ ॥ तत्राध्यासितपर्यंकेकेयूरकचुरस्सराः ॥ मुख्याः कादेवरीस-

चंद्रापीडो ब्रवीद्येन सर्वास्तु भुरंगनाः ॥ ६८ ॥ ताश्च दंतप्रजाधौ तदिष्टुखामधुरस्वराः ॥ पंक्ति ३

रुच्यः चंद्रापीडं सिधे विरे ॥ ६७ ॥ स्नाना नुलेपनाहारक्रियाश्चतुर्पाहताः ॥ चक्रेशक पुशत्पासैर्वि
जवैरुपपादिताः ॥ ७० ॥ अथ मंद प्रजे जानौ जे जे कादं बरानिजं ॥ मंदलेखा द्वितीयेव महा प्रा
सादमस्तके ॥ ७१ ॥ चंद्रापीडं चतुर्वर्ष क्रीडा यवतवर्त्तिनं ॥ निरवर्ण पदाकर्ण प्रसृताः प्रोगया
दृशा ॥ ७२ ॥ चंद्रापीडे तदा तस्याः कटाक्षा स्त्रीक्षा कोटयः ॥ समं निषेत्तु तस्यां च कुसुमायुधसाय
का ॥ ७३ ॥ कटाक्षैरुपनीतं चती ब्रह्मत समागमैः ॥ तस्मावर्णपीवंती वमदलेखा शुभा च सा ॥ ७४ ॥
ननुदा मदनोत्तम कथा स्वपि सविश्रुतः ॥ अद्य प्रत्यक्षतो दृष्टः स चंद्रापीडविग्रहः ॥ ७५ ॥ नमहा
॥ इत्यादि किंचिदुक्तं प्रकृतिवस्तुनि ॥ अथ वेहानयं त्यातु सर्वेषु क्रमनक्षरं ॥ ७६ ॥ अपि नाम विकारो ॥

३४
 मेतदा नीलक्षितस्तया ॥ किंवा नलक्षयत्तेषाः दृष्टमन्मथविभ्रमा ॥ ३७ ॥ अद्यापि निजसंकल्पविरु-
 द्धं विक्रियामिमं ॥ मनसस्संहराम्येव स्खलामपियथा तथा ॥ ३८ ॥ किंत्वसौ शेषहारोऽस्यास्तुल्यं
 मंडनमाकरोते ॥ उरस्य निष्ठतोष्यस्य तूष्णीमायुच्यतां वया ॥ ३९ ॥ मदलेखा गृहीवातं हारंगत्वा तदं-
 तिकैः ॥ तथोवाच यथाऽनेन प्रत्युक्तासान किं वन ॥ ४० ॥ आयुच्यत ततः कंवेहारोऽस्य मदलेखया ॥ श-
 रदिंदु करोदारप्रजाप्ता वितदिच्छुखः ॥ ४१ ॥ चंद्रापीडश्च हारेण राजकृतमंडनः ॥ मूर्तेर्लंडुरिव
 नक्षत्रकलापपरिवारितः ॥ ४२ ॥ कादंबरीचिरंत्वेन मवलोक्य निशागमे ॥ प्रासादशिखरात्तस्मान्मं-
 दं मंदं मवातरत् ॥ ४३ ॥ उत्थाय चंद्रापीडोऽथ कृतसेध्या विधिस्ततः ॥ अवालंबतदेहेन शय्यां चिंतां

वचेतसा॥८४॥ किंस्फुर्गंधर्वकन्यायाविलासास्महजाइमे॥ अथेमंजनमुद्दिश्यवालोन्नय
तिस्मरः॥८५॥ दृष्टिर्निपुणदृतीवयथात्वस्याविवेकते॥ तथासंभावनाहीयंममचेतसिवर्त्त
ते॥८६॥ दृश्यतेपुष्पितस्तावत्किमनंगद्विदुमः॥ स्वकालपरिणामेननजानेकिंफलिष्यति॥८७
अथवायौवनोन्मादकृतएवममभ्रमः॥ कमनुष्णाःकगंधर्वावितकिंकेनसंगतः॥८८॥ आ
त्मसंभावनाचेयमासोमत्सदृशक्रमः॥ कालेनव्यज्यतेसर्वकथंचममसैनिकाः॥८९॥ इति
विंतयतस्तस्यनिद्रासुखिरसंभृता॥ चकारपुञ्जलाकारेअक्षिणीआनिशात्पयात्॥९०॥ अ
परेधुरथोत्थायकृतसंध्याविधिक्रमः॥ कादेवरीमहाश्वेतेदृष्ट्वास्तत्रेविरादिव॥९१॥ तदनुजा

३५
 समाधिं गंधर्वपरिवारितः॥ स इन्द्रा युधमारुह्य प्रतस्तेष्टतनां प्रति॥ ए२॥ अथ केना पुपायेन ल
 बुमार्गमसौ निजं॥ स निविष्टं सरस्तरे स्कंधावारं व्यलोकयत्॥ ए३॥ तदा दृष्ट्वा नृपा न्सर्वान्मे नि
 पुत्रं रहस्यः सौ॥ स्ववत्रो त विदं चक्रे पत्रलेखं विशेषतः॥ ए४॥ निशितस्या मतीतायामन्य द्य
 रुदितेरवौ॥ केयूरकस्स मागत्य हेमकूटादथाऽब्रवीत्॥ ए५॥ कादं वरी नरपते त्वामभीक्ष्णं हि
 दृक्षते॥ विस्मृतं शयनीयेन शेषहारमुपाहरम्॥ ए६॥ केयूरकवचः श्रुत्वा संगतः पत्रलेख
 या॥ चंशपीडः पुनस्तूणं हेमकूटमथागमत्॥ ए७॥ अनिवंघमहाश्वेतं श्लाघितागमनस्तथा॥
 कादं वरीमथापश्यत्पत्रलेखा पुरस्सरं॥ ए८॥ उद्याननलिनीपार्श्वकल्पिते हिममंदिरे॥ क

राम
 ३९

दलीदलशय्यांतविषयः शानविग्रहे॥७७॥तदालोकनमात्रेणमुक्तराश्वसितेवसा॥त
तउत्थालुमिहतीशयानैवास्ततद्विरा॥१००॥ततःकुशलसंप्रश्नसुखमात्रपवित्रिताः॥ना
नानर्माविलासाः प्रावर्तंततयोगिरः॥११॥तथातत्रचिरंस्थित्वातद्विद्यावशावर्तिनं॥नं
गीर्जणितिजिर्वक्रमावेद्यनिजमाशयं॥१२॥तदन्यर्थनिमादिशपत्रलेखांतदेतिके॥केयूर
कद्वितीयोऽसौअगामकटर्कपुनः॥१३॥तत्रोक्तयिन्यासंप्राप्तमन्येद्युर्लक्षहारकं॥अवलोक
कृतदानीतंलेखंस्वयमवाचयत्॥१४॥पितुराज्ञांततोज्ञात्वाशीघ्रागमनसंशितं॥केयूरक
करेन्यस्ततंलेखंकूणितेक्षणाः॥१५॥तदर्थमथसम्मंत्र्यसहमंत्रिसुतेनसः॥एवमेतदितिधा

यन्प्रस्थानस्यैर्यमग्रहीत् ॥७॥ सत्यं वच्मि न वत्प्रसादरसिकं चे तो ममेतत्परंगंतुं नेच्छति किं
 तु शासनमिदं नो लंघनीयं गुरोः ॥ मनुः संप्रति सत्यतां पुनरिहा गंतास्मि का देवरी संदिश्ये
 तिस्रिवाष्पगद्गदमसौ केयूरकं प्राहिणोत् ॥८॥ वैशंपायनमप्यभाषत नवान्संवासे ह य
 न्वाहिनी पश्चादेष्यति यामिसत्वरमहं स्वत्यैरितो वाजिनिः ॥९॥ तत्रोद्धतद्रविडधाम्मिक
 वैरूपवेषभाषातपश्चरणसिद्धिकथाविनोदैः ॥ नीत्वा निशांसततमस्वलितप्रयागे
 स्वत्यैर्दिनैस्वरितमुडुयिनामवाप ॥१०॥ ॥ इति का देवरी कथा सारे पंचमः सर्गः ॥ ॥
 ॥५॥ ॥ श्री ॥ ॥ अथ प्रविश्य नगरीमुपास्य पितरौ चिरं ॥ शुकनासे च सोऽध्यास्त ऊमारज

वनेततः॥१॥ तत्र कादंबरीध्याननिरतैकाग्रचेतसः॥ वभ्रवरतयेकिंचिन्नाम्यं स्थासु
चरिष्यता॥२॥ नाऽकरोत्प्रियमाहारं नाबोधि मधुरं रसं॥ न चाद्रियत वा सोऽपि न च स्पर्शविले
पने॥३॥ सार्धं न्युत इवाधन्योऽयं यत्र दृष्टवद्विषः॥ वायुरापाशसंवद्भुवसारं गणावकः॥
दिवा विभावं रोध्याय निशि वांछन् दिवा गमे॥ उदीचीमवसास्त्राक्षो वीक्ष्यमाणोऽनिशं दिशं॥
॥५॥ केयूरकोदितं मां च ज्ञात्वा किंचित्तयेदमो॥ किंचिदेतत्प्रलेखा वा सा किमु चेतवानया॥६॥
इति नक्तं दिवं ध्यायन्नलक्ष्मिधृतिवंधनः॥ कालं कियंतमप्येवं चंद्रापीडोऽत्यवाहयत्॥७॥ आत्मा
कारसंवृत्तिः तादृगस्य गूढात्मनोऽभवत्॥ यथा तांश्चरन्त्यतामस्य पितरो नाधिजग्मतुः॥८॥ दिने

वषथव्यतीतेषु पत्रलेखातदेतिके ॥ प्रापदलाहकस्वायनिर्वृत्तपयिसोष्टवा ॥ ९० ॥ चंद्रापीडो
 ऽथतांदृष्ट्वा समुद्धासितमात्मनः ॥ कादेवरीमिवाऽमंस्तपस्पशचिमुहुर्मुहुः ॥ ९१ ॥ ततो
 विस्त्रभुमप्राक्षीद्वदकादंबरीकथो ॥ कियन्ममस्मरतोषारुषितागमनात्कियत् ॥ ९२ ॥ सा
 अस्त्रयमिवालोकाचंद्रपीडमुवाचसा ॥ किंतयाचिंतयादेवयुरुनाराधयस्तिरं ॥ ९३ ॥ असौ
 किंसुप्रसंनेनस्वयंमकरकेतुना ॥ त्वय्यर्पितानुरूपेतिश्रीपतौश्रीरिवाक्षिना ॥ ९४ ॥ तांवा
 निनवजावादांवालांतनुलतामिव ॥ तीव्रैर्विरहदावाग्नौक्षिप्तवानसि किं कृते ॥ ९५ ॥ केयूर
 रकमुखाद्बुधागमनेदेवतावके ॥ वक्षसेनिहितासालंवक्षरीवव्यकंपत ॥ ९६ ॥ लघुस्ते

य्यावदन्मोचपत्रलेखेकिमीदृशं॥युक्तमेतस्ययन्ममेरत्तांस्पष्टिनकुर्वते॥१६॥ततःप्रभृतिनि
ःश्वासेर्वर्द्धमानैर्हिनेरिव॥क्लृताग्रीष्मनिशेवासावक्षीयतशनैःशनैः॥१७॥अलशुक्रसु
मामोदाःप्रागभ्यासक्रमागताः॥द्वरात्परिहरं तस्याःकवरीमद्यष्टपदाः॥१८॥रोदनारुलिता
पांगेचिरविस्मृतकङ्कले॥नेत्रेविस्मृमाधुर्येगतेतस्याःकषायता॥१९॥चित्रपत्रलतालेखं
विहायक्रियतेनवं॥मंडनंगंडयोरश्रुकणसुक्तावलीतया॥२०॥मृदुस्वभावरक्तव्यप्रवृद्धे
रसमोष्मनिः॥श्यानिमानीयतेतस्यानिश्वासेरधरःस्वल्पैः॥२१॥स्तनौतुविरहेष्यःशो
कान्नहिवहिःकृतौ॥दाहप्रतिक्रियान्यस्तैर्हारिकर्पूरचंदनैः॥२२॥विरहद्वलनस्तस्यालाव

एणजलनिर्भरैः॥ वाडवश्चाश्चिनानैतिशाममत्यद्रुतंद्वयं॥२३॥ मुकुस्मरसिद्धेसीवमृगी
 वोपवनेमुकुः॥ पुलिनेचक्रवाकीवमुकुर्लुवतिविह्वला॥२४॥ मुकुर्नवेतमालिङ्गसंकल्प
 विहितपुरः॥ शून्येभुजलतेवीह्यविलक्षापततिक्षितौ॥२५॥ मणादयमुपालब्धुःसंकल्पा
 दपिहरतः॥ इत्युपालनतेनत्वांजीतेवमनसापिसा॥२६॥ लदाकारमयंचित्तंत्वन्नामस्मरणा
 गिरः॥ त्वंमार्गकलितादृष्टिस्तस्यास्संप्रतिवर्तते॥२७॥ कियदावर्ण्यतेतस्याःपरेणविरहव्य
 था॥ स्वयंवेदनगम्याहिसात्वयेवानुभूयते॥२८॥ किमप्यारब्धातुकामासावडुशःस्फुरिता
 धरा॥ हृदयस्तेनकेनापियुरुणोवनिषिध्यते॥२९॥ भूमौविचेष्टमानांगीभुजंगीवैकदापुनः॥

हिशोवास्तमदुत्संगेनिधायमुखमब्रवीत्॥३०॥उत्तिष्ठयद्विजीवंतोमामितुसितमानय॥अहं
नेतुमशक्याहिसुहृमिदमंतरं॥३१॥स्थितायांत्वयिजीवामित्वत्स्यर्शेनयथातथा॥गतायां
बुधिरंकालंक्षमेतेममनाऽसवः॥३२॥इतिश्रुत्वाचततदृष्ट्वासमायातासम्पतष्यरम्॥देवःप्रमा
णमित्युक्त्वा रुदतीविररामसा॥३३॥चंद्रापीडस्तदाकर्ण्यजातस्मृतिरिवाऽभवत्॥लघुस्थिति
श्चिरंदध्योगमनेहेतुमात्मनः॥३४॥दिनेद्यन्येषुजातेषुवक्तुंकाहेवरीदशो॥आगात्केयूरकोप्या
शुदीर्घाध्मोतवाहनः॥३५॥सचोऽयिन्याविजवंप्रविशन्वीक्ष्यसस्मितः॥स्थानेननुमनोल
ग्नस्वामित्या इत्यमन्यत॥३६॥प्रविश्यदृष्टेतेनचंद्रापीडोयथाक्रमं॥चक्रवाकइवैकाकी॥प्रि

५३
 याविरहविद्वलः॥३७॥ दधत्पापार्थवर्तिन्याचामरं पत्रलेखया॥ संवीक्ष्यमानः पर्यं के निषण्णः
 क्षामविग्रहः॥३८॥ प्रणिपत्योपविष्टोऽसौ गाढं शिरसि पस्पृशे॥ ऊर्ध्वता ऊशलप्रश्नं च द्रापी उन्न
 मादरम्॥३९॥ ततः कादंबरीवातं दृष्टः केयूरकोऽभ्युना॥ पत्रलेखा मुखं वीक्ष्य संक्षिप्तमिदमब्र
 वीत्॥४०॥ उक्तोऽसिनाऽनया किं चिदुक्तं श्रेयस्किमिह स्थितः॥ उक्तं श्रेयस्त्विह स्थितश्चाऽसि हतमागम
 ने न मे॥४१॥ तथापि वद संदेशमिति तेन तु नोदितः॥ पुनः केयूरकोऽप्याहनहिविज्ञाप्य समृषा॥४२
 कथं जीवत्सु युष्मासु विरहो हेति मामिति॥ तस्यास्माकूतया दृष्ट्या विस्मृतोऽस्मि न तज्जिरा॥४३
 किमत्र वद नोक्तेन तथाऽस्याविरहव्यथा॥ अद्यापि जीवतीत्येवं यथादोलायते मनः॥४४॥ तत्क

शान्तिस्तथा। स्थित्वा तस्मिन् न श दिने चिरं॥ चंद्रापीडः सुखावा संकेयूरकमकारयत्॥४५॥ नरा
सो न मा तं गो न कि रा तश्च य द्यः॥ अछोद सर स स्ती रं प्राप्तां मां वेत्य सर्वथा॥४६॥ अन्येषु
रितिसंदिशपसहितं पत्रलेखया॥ केयूरकमसावः त्रे प्राहिणो तत्कृतमंडनम्॥४७॥ तयो स्तु गं
त यो रा स्त सु त रां खि न्न मा न सः॥ तां स्ता नः जिल ष न् बु ध्या हे तू न्ना म न सा ध का न्॥४८॥ सुश्रावा
च नियुक्तोऽभ्यः स्कंधावारमुपागतं॥ योजनद्वयमात्रेण कृतः पुरतिवेशनं॥४९॥ वैशंपायनतोलये
किं चित्कारणमित्यसौ॥ प्रसुद्रुतमगादेनं कटकं पितुराज्ञया॥५०॥ तत्र राजकमालोकावलाहक
निवेदितं॥ क्व वैशंपायनावा स इति सेना न्यमप्यधात्॥५१॥ बलाहकस्तथोदृष्टिरुल्लिखन्मेदिनी

मुकुः॥ नवैशंपायनोऽत्रास्ति सन्नकंठमना घत॥ ५२॥ ततोऽवतीर्य तुरगा दुयवि शपतरो रधः॥ हावयस्येति
 बिलपन्न प्रावर्तते सरोदितुम्॥ ५३॥ वलाहको निपत्याऽथ चंद्रापीडस्य पादयोः॥ देवमेवं तथा शोचो
 जीवन्नस्तीत्यवोचत॥ ५४॥ चंद्रापीडस्तु तं प्राह नेदं श्रद्धीयते मया॥ सवैशंपायनो जीवंत्यत्काऽलं व
 तमामिति॥ ५५॥ इत्युपश्रुतं चित्रं तं पुनराह वलाहकः॥ श्रूयतां देवयदु तं तत्र प्रचलिते त्वयि॥ ५६॥
 अस्मानेव समादिश प्रस्थितं त्वामनुव्रजन्॥ ततः प्रतिनिवृत्तो सा वास्त तत्र यथा स्थितिः॥ ५७॥
 अपरे स्फुरथोत्थाय विधाय प्रकृताः क्रियाः॥ विनोदयितुमात्मानं च चरत्सवनं सुलीः॥ ५८॥ तत्र
 स प्रत्यभिज्ञस्सन्संस्थानान्यनु रूपयन्॥ किंचिन्नष्टमिवाऽन्वेष्टुमेक्षद्विस्मलोचनः॥ ५९॥ त

जायते ३

राम
४४

तोस्ताभिमुखेनानावस्मानिस्मोऽन्यधीयत॥ स्वीयतामवशिष्टास्तुभ्योदक्षामोवनसुलीः॥ ६०॥
 तदाऽसौनाऽग्रहीद्वाक्यं विचरन्नेवसाऽब्रवीत्॥ यातय्यं न गंतव्यं यावद्जीवमितोमया॥ ६१॥ सव
 द्दुर्निदिनान्यास्ततथैव विचरन्ने॥ न सोऽस्तु यापोयेतामौ शक्यमानयितुं ततः॥ ६२॥ कृत
 प्रायोपवेशेनयादयोः पतताऽनिशम्॥ इयतां राजचक्रेणानाबुद्धप्रार्थितोपि सः॥ ६३॥ ततस्त
 त्रचिरं स्थित्वा कार्यशेषमपश्यत॥ आयातमिहसैन्येन त्वं प्रमाणं ततः परं॥ ६४॥ इति श्रुत्वा निपति
 तः शोकविस्मयसंकटे॥ चंडापीडस्तथैवास्ततरुमूले कृतासनः॥ ६५॥ अथवा तं विदित्वेनांतमे
 वोद्देशमागमत्॥ अनपेक्षितविस्तारः सामात्यांतःपुरो नृपः॥ ६६॥ तत्र क्षणमिव स्थित्वा स यं दृष्ट्वा

५९ वलाहकं॥ अधिस्तिपनिवप्राहचंद्रापीडं हित्तीश्वरः॥ ६१॥ नूनमुत्पादितो मनुस्त्वया कोणस्पता
 दृशः॥ येनांतस्फुरता सोऽद्यत्वां विहाय वने गतः॥ ६२॥ विष्णुर्कोनपुरा दृष्टो युवांक्ष एवमपि कश्चित्
 किं जातमधुना येन त्वं गृहे सतपो वने॥ ६३॥ विना न हि निमित्तेन शक्यो सोढुं गरीयसा॥ मातापि
 त्सुहृद्वंधुदेशवित्तवियोगिता॥ ६४॥ इत्युक्त्वतिष्ठ पालेभ्युक्ता मस्त्वनंतरं॥ अंतःस्फुरितशो
 कोऽपि गृहीतक्षोभमभ्यधात्॥ ६५॥ किमेतदविचार्यैव वस्तु तत्र मतर्कयन्॥ शंका नुमानमात्रेण ह
 तधीरिव भाषसे॥ ६६॥ अलातवृष्टिरिंदोर्वाहीरादाकंदकोद्गमः॥ तस्मै मनुः कुमारदातव सं
 जावनास्पदं॥ ६७॥ पापस्स एव दुर्जीतः सुचिरं पावितः शुक्लः॥ यथा तरुः सुधासिक्तः फलितः का

लकूटवत् ॥ ७४ ॥ सन्नेकुमारसर्वस्याः पृथिव्या एव जीवितं ॥ दुरात्मनो न तस्यार्थे शोकमुद्धोदु
 मर्हसि ॥ ७५ ॥ तस्मिन् विरतवाको तु परितः पादयोः पितुः ॥ साश्रुकं तमथो वाचवेद्रापीडः कृतो ज
 लिः ॥ ७६ ॥ दोषप्रायश्चित्तमिदं मम साधनमेव तत् ॥ गत्वा तमानयामीति तदनुज्ञा नु मर्हसि ॥ ७
 तमागतमिहा लोका पृथ्व्या शिरसि च विंशति ॥ ततो गुणं वा दोषं वा मम तातो वनोत्स्यते ॥ ७८ ॥ तत्र
 स्तुं च तमानीय व्युपेत्यैस्त्वं गृहं पुनः ॥ संप्रवेष्ट्वा मित्येष गृहीतमिति निश्चयः ॥ ७९ ॥ तथोक्तवतित
 स्मिंश्च राजा वाष्पाकुले क्षण ॥ सोऽपश्यन्मंत्रिणो वक्त्रं स च तत्र बहूक्तवान् ॥ ८० ॥ सर्वोपायप्र
 योगेण पित्रा तेन च मंत्रिणा ॥ चेद्रापीडो निरुद्धोऽपि नाचल ॥ निश्चयात्ततः ॥ ८१ ॥ सिंचंती वाष्पाधा

५६
 राजिमौलिमस्य मनोरमा ॥ करुणो विलयंती वचिरमेनमवोधयत ॥ ८२ ॥ त्वयि स्थिते निजो
 त्संगे स्थितिं पश्यामि पुत्रक ॥ नूनमंधी जवा म्येव वत्स त्वयि गते पुनः ॥ ८३ ॥ इत्थं विलासवत्या
 चतया च करुणोक्तिनिः ॥ चिरमाद्रीकृतोऽप्येव न जहाति स्म निश्चये ॥ ८४ ॥ ततोऽश्रुजलसंरु
 द्धदुर्गहाहरयागिरा ॥ यथा जानासि पुत्रेति कथमप्यब्रवीन्नृपः ॥ ८५ ॥ दृष्ट्वा तु जस्तथापि
 त्राप्रणम्य सकलानुरूत ॥ यथैव चाप्रयत्नसंरुद्धवाष्पधारास्तदाशिष्यगोच्छ्र ॥ चेद्वापीडः
 परिश्रान्तान्संस्थाप्य च यथा तथं ॥ पार्थिवान्परिवारेण प्रतिष्ठत लघीयसा ॥ ८६ ॥ किंतु मया
 व्यधायीति हयमानमनाऽश्रुच ॥ श्रुष्यन् रक्तच्रेण राजा तु विवेश नगरीं पुनः ॥ ८७ ॥ बलाहक

स्तुसेनानीर्वीर्यमाणोपियत्नतः॥स्वयत्नःप्रविशेवसचंद्रापीडमन्त्रगात्र॥८॥चंद्रापी
डस्ततोगच्छनुदयितालोकनोत्सुकः॥अमन्यतो ह्यंघितवन्मध्यं कैनासविंध्ययोः॥९॥न
ऽजीगणत्तुदुमान्दीनूनदीर्जनमरुस्तलीः॥नरात्रिनदिनंवापिधावन्निद्रायुधेनसः॥१०॥
ततःप्रावर्त्ततप्राहृष्टपीनोन्नतपयोधरा॥कात्मानवरमादेवप्रत्युगंतुमिवागता॥११॥ताम
प्यगणयित्वासौवहृक्ततिपयैर्दिनैः॥अच्छोदसरसस्तीरसामापतन्मृषितांनसः॥१२॥अप
नीतसमायोगःपरिवर्त्तयवाससी॥महाश्वेतामथद्रुंसजगामतदाश्रमे॥१३॥तत्राऽपश्यन्म
हाश्वेतांतदालोकनलज्जितां॥रुदंतौनिजहोरात्म्यात्प्रलापकरुणस्वनं॥१४॥तत्कारणापरि

ज्ञानमोहनिष्पेदयस्मृणा॥ निरीक्ष्य बहुषाष्टशचंद्रपीडेन साऽब्रवीत्॥ ६॥ के शूरकमुखाद्बु
 ध्वागतं त्वां पितुराज्ञया॥ दिनानि कति त्विच्छिवाका देवर्ष्यं नुरोधतः॥ ७॥ तत एतयथा न्यायमासी
 नास्मितपावने॥ विप्रं युवानमद्राहं विचिन्वंतं वनसुता॥ ८॥ स प्रत्यभिज्ञः॥ मालोक्य मामसौ
 मन्मथो न्मुखः॥ तीव्रमुद्वेजयामास नर्मवक्रोक्तिचापलेः॥ ९॥ ततो निर्जस्यमानोऽपि वार्य
 माणोऽपि यत्नतः॥ सबहून् दिवसानास्ततथा मासु पपीडयत्॥ १०॥ एकदा तु शयानं मामाग
 त्य निशि निस्त्रयः॥ कृतां जलिरनंगात्तौ ययाचेरतिदक्षिणां॥ ११॥ ततो धिगिति स क्रोधमभिधा
 य कर्मंडलोः॥ जलमुद्धृत्य शप्नोसौ मया नुधाय देवताः॥ १२॥ शुकवन्मुखरागेण वक्तुमेवासि

सिद्धिः॥ गच्छ ^{रु}रं डुराचारश्रुक एव न विष्णुसि॥ ३॥ शापेन तेन महता मदनाग्निना वा जन्मांत
रोपै चित दुष्ट त कर्मणा वा॥ चित्रेण वा भगवत् श्वरितेन धातुः प्राणानसा बुद्धसृजन्निपपातवो
र्व्यो॥ ४॥ आक्रंदतः परिजनानथ सोऽपरेद्युर्जातो मयार्थश्रुकनासमुतः सखाते॥ तत्पश्यमां प्रि
य वयस्य वियोगहेतुं स्तत्र पाम करुणां प्रखलामभव्याम्॥ ५॥ इति श्रुत्वा निन्नः प्रसनमिव
भूलाग्रशिखया कदाचोपश्येयं कमलमुखिकादम्बुरिपुनः॥ कसिन्नैवं शोकस्फुटितहृदयस्त
तक्षणमसूनुजहृच्चंद्रापीडस्तरुरिव पपात हितितले॥ ६॥ ततो भुग्रयीवं पुञ्जलितसितापांग
नयने प्रजांतन्वी दीनामिव निदधतं दिव्यं शनकैः॥ हितो विस्मस्तांगं पतितममुमालोक्य वि

वशा महाश्वेता सद्यः कथमपि नयाति स्म दलशः ॥ ७ ॥ द्रुष्टुं क्षीनामिव वसुमती मत्समस्तेन नृणां
 ऊर्वेन नुचद्विरहकरुणा क्रीदिनश्चक्रवाकान् ॥ अब्रह्मण्यधनिमिव करैरुद्धृष्टा रेविविमुच्यते
 स्तेति गमद्युतिरपिततः क्षामधामाजगाम ॥ १० ॥ ॥ इति कादंबरी कथा सारे षष्ठः सर्गः ॥ ६ ॥
 ॥ श्री ॥ ॥ तस्मिन् नवसरे बालाकादंबरीपि वेधसा ॥ तत्रैवानायातानेकमायावैचित्र्यका
 रिणा ॥ १ ॥ असौ हि पत्रलेखाया पुरात्केयूरकस्य च ॥ मुक्तसंशयमायानं चंद्रापीडं व्यबुध्यत
 ॥ २ ॥ ततस्स कलविस्मंजयोग्यं विगतयंत्रणं ॥ महाश्वेता श्रमोपातं प्रत्युत्तंगं तु मियेषतं ॥ आवै
 शं पायनविधं सहजांतसमनंतरं ॥ चंद्रापीडमनघीडां वयस्य विरहोद्भवाम् ॥ ४ ॥ शोकमानाम

ति

हाश्वेतातत्समाश्वासकारणं॥ कादंबरीसमर्थाः शतदानयनसत्वरं॥५॥ तस्यास्तरलि
कांगेहंशीघ्रमागम्यतामिति॥ संदिश्य प्राणिणोत्साद्यत्तुलंगित्वा तथाऽवदत्त॥६॥ ज्ञातोत्सा
हामहाश्वेतासंदेशेनगरीयसा॥ गमनोत्कलिकांदधे बुद्धौकादंबरीतथः॥७॥ ताबूलपटवा
सादिसंविधानविधिज्ञया॥ हृदयप्रख्यायासरण्यासहितामदलेखया॥८॥ पत्रलेखोपुरस्कृत्यप्रि
यचर्याविचक्षणं॥ केदूरकंचतत्रैवदिनेतांभुवमाययो॥९॥ आयांत्याश्वतदातस्याडुर्निमित्तप
रंपरा॥ प्राडुर्वभ्रवबालायाहृदयोत्कंपकारिणी॥१०॥ महाश्वेताश्रमोपात्रमापदसंगतेरवौ॥ उदि
तेवनिशानाथेसंतप्तकरुणाद्रुदे॥११॥ आसाद्यचतमुद्देशंकरुणंरोदनधनिं॥ वनोतकंदरो

५१
 इत प्रतिशष्टमथाऽमृतोत्तरा ॥ १२ ॥ मत्से सैव महाश्वेतावर्त्मनीयमुपस्थिता ॥ इत्यसौ शंकमानेव विवे
 शदुतमाश्रमे ॥ १३ ॥ ततः प्रविश्य साऽपश्यत्प्राणनाथं तथा स्थिते ॥ महाश्वेतां तु तामार्त्तनिनदं रुद
 तीं नृशो ॥ १४ ॥ महाश्वेतां तु सा वीक्ष्य विकसद्यो कविद्वला ॥ नितान्तताडितोरस्कां रुदती मोहमागमत्
 ॥ १५ ॥ मन्त्रलेखा पितद्रूपचंद्रापीडविलोकिता ॥ मुमुचे संज्ञया सद्यः प्रलयं तीशिलातले ॥ १६ ॥ कादं
 वय्यापि धैर्येण पृष्ठा तरलिका तदा ॥ आचरन्नेयथा वृत्तं सर्वं तं मरणक्रमं ॥ १७ ॥ तमा कर्णवि
 हायेव वैल्लव्यं स्त्रीजनोचितं ॥ लघुसंज्ञां महाश्वेतां मदलेखां च साऽब्रवीत् ॥ १८ ॥ संततस्फूलधा
 रेण चिरात्प्रभृतिरोहता ॥ खिन्नाऽहममुना दग्धरोदनेन गरीयसा ॥ १९ ॥ यथा योग्येन गच्छामि

नहि शक्तो मिरोदितुं ॥ सखि मे दर्शितं पंथानाद्ये नैव महात्मना ॥ २० ॥ अयं सुहृद्द्वि योगे हिनारो दीद्वि
ललाप वा ॥ प्राणानेव प्रियानोद्गीत्सपेथा कृतो मम ॥ २१ ॥ सुकृतं सखि महाश्चेते तव जीवितमीदृशं ॥ यो
जिता देवताभिः त्वं पुनस्तत्संगमाशया ॥ २२ ॥ अहं सर्वं प्रकारेण विधिजग्रमनोरथा ॥ करोमि दुर्भगैः
प्राणैः किं कल्याणवहिः कृता ॥ २३ ॥ मद्वि योगोपतापेन तातो वा स गृहे चिरं ॥ मदलेखे तथा कुर्या
यथा न घृतिमुद्रुति ॥ २४ ॥ स्वयं मे वदधि शयोत्तम द्वात्मन वनंत्यया ॥ यथा मणिगवाक्षे पुशोरतेनो
र्लना नयः ॥ २५ ॥ कुमारस्तत्र चित्रसोमये वलिखितः स्वयं ॥ रक्षणी यो यथा नातर्द्धते सखिततोष्ण
सौ ॥ २६ ॥ शयनीयशिरोभागरत्ननिर्मिनिवोषितः ॥ कामदेवघटः क्षापिनिक्षेप्तव्यो वृथाचितः ॥ २७ ॥

50
क्रीडापर्वतकोदेयः प्रशांतायतपस्थिने॥ तत्रोषितकुमारेणनहि सोऽन्यस्यशोभते॥ २८॥
र्घिकाराममध्येमेपायिनीखंडमंडिते॥ तत्रास्तेकृतवास्तव्यंराजहंसकदंबकं॥ २९॥ धारायंत्रेः
प्रप्रणीचक्रीडावापीतदंतिके॥ स्नेहान्मयास्वयंसिक्कमस्तिलीलावर्ननवं॥ ३०॥ तस्मिन्कृतन
वोद्वाहावडुलेमालतीलता॥ पुक्कःकंकणकोनास्यामोचनीयस्त्वयैवसः॥ ३१॥ मयापुत्रीकृतम्वा
सावःशोकतरुवालकः॥ वर्द्धनीयःस्वहस्तांबुसेकैस्तन्यपयोनिनेः॥ ३२॥ गृहेमुडुरपश्यंतीमा
मसोचडुलेहृणा॥ नूनंहरणिकायास्तेप्रापयेस्तांचकाननं॥ ३३॥ शुकस्सपरिहासोमेकालि
दीप्ताचसारिका॥ यथा नकलहायेतेतथाकुर्यात्प्रतिहृणं॥ ३४॥ नित्यमेवमदुत्संगपालितान

कुलांगना॥स्वांके शयायितव्यासौ यथा॥यातिनहरतः॥३५॥कृतंमे गृहकारुण्यचिंतयाही
र्घयाऽनया॥सेपादयचितामाशुप्रबलजातवेदसे॥३६॥केयूरकचिरंकिं मांहीनांहीनमवेक्ष्य
से॥उत्तिष्ठचिनुकाष्टानिसमाहरकुताशनं॥३७॥लावण्यां बुमयोदेहःक्रियतेकथमग्रिसार॥
ऊमारस्याप्रमादायपतामिवरमंजसि॥३८॥कुमारे मित्रदुःखेनतद्गुणोन्मिन्नमीवितो॥इयं
तीमपिजीवंतीवेलांलङ्गेहमात्मनः॥३९॥इष्टव्यासिकदेत्येवमभिधायैवमंगतः॥सेयंचिरय
तीत्येवमधुनाऽभिदधीतसः॥४०॥इतिकादंबरीसद्यो मरणाव्यवसायिनी॥शिशिरज्योतिरण्या
शुकंपमानइवोदभूत्॥४१॥येन दुग्धाक्षिकलोलप्लावमानइवानवत्॥प्रहृतदत्तदीणस्त

तत्र स्रस्मकलो जनः ॥४२॥ अथ दिव्या कृतिः कोपि पुरुषो गगनस्थितः ॥ गङ्गा नद्यतधीरगं
 नीरधनिरन्यधात ॥४३॥ त्वंहि वत्से ममाह्वयेते पूर्वमाश्वसिता मया ॥ मदंतिके स्थितोऽपि
 पुंडरीक इव प्रिया ॥४४॥ चेद्रापीडस्त्वयं कंचित्कालं सुप्त इव स्फुटं ॥ अत्रैवा विचलत्कांतिरास्तां
 कादंबरी प्रियः ॥४५॥ अनेन हि पुनर्लघु निरयाय स्थिरायुषा ॥ गाढकं वग्रहानेदं कादंबरीः करि
 ष्यता ॥४६॥ भवत्पोरयमेवास्तु चित्रे संप्रत्ययो दृढः ॥ न प्रस्यति विकारो यं यदेनं नृत्तनावनः ॥४७॥
 इत्युक्त्वा ज्योतिषा तेन सह सेवति रोदसी दधे ॥ सा विस्मयस्तदा सो नृदखिलः कन्यका जनः ॥४८॥
 पत्रलेखा तु तेनैव ज्योतिषा वचनेन च ॥ ८॥ लब्ध्वा चैतन्यमुत्थाय गत्वा द्रुततरं पदैः ॥४९॥ तमिंद्रा

पुधना मानमश्वमाहायकेसरैः॥तेनैवसहिताःगाधंप्रविष्टमध्यमंनसः॥५०॥शंकितेवाथ
तांवेगयातांतरलिकाःचगात्॥सादृदर्शयौर्मध्यादुर्जलंतेकपिंजलं॥५१॥प्रसृत्यचाचच
हेचयथा लोकितमद्भुतं॥तेनापिविस्मयस्तासामवर्द्धततरांततः॥५२॥अथविन्नजटास्तन्वीश्रु
तांनुकणविश्रुषः॥स्नानार्द्रवल्कलस्तानिरदृश्यतकपिंजलः॥५३॥स्वयमेवोपविश्याथमहो
श्वेतामजाषत॥राजपुत्रपिनामायंप्रत्यनिज्ञायतेजनः॥५४॥अहंकपिंजलःतस्यवयस्योद
यितस्यते॥चिरागमनदौरात्प्रादुर्लभ्योऽस्मिचत्वया॥५५॥कादंवर्यात्वयावेमाःश्रुताश्च
द्रमसोगिरः॥मदीयमपिदृष्टांतमधुनाश्रुणुतंपुत्रा॥५६॥अप्युक्षिप्यततोनातेवयस्येतेन

तद्गणं॥गतोगगनमुत्पत्यतमेवाचुसरन्नहे॥५७॥ततोऽसौहरमुत्सृज्यप्रविश्यशशिभंडलं।
 अनेतरं प्रविष्टं मामवलोक्येदमब्रवीत्॥५८॥कपिंजलमृगांकं मां विदिसोदंतवाऽमुना॥वयस्ये
 न वृथाशमो हेमकूटंगतेत्वयि॥५९॥बोदव्यालोकयात्राहिलोकपालतयामया॥उदितोऽहं य
 थाकालमतः प्रविकिरन्करान्॥६०॥अयं मदंशुसंस्पर्शप्रवृद्धाधिकमन्मथः॥कंठोपात्रचल
 त्प्राणकुर्वं मां वीक्ष्य चाऽब्रवीत्॥६१॥जामातैषमहाश्वेतासंबंधादिति पश्यतः।ऊर्यादत्र प्रती
 कारं श्वेतकेतुर्महातपाः॥६२॥देहमेतस्य रक्षामि सामृतैरहमंशुनिः।इत्युक्षिप्य मयेहाय
 मानी तस्मै च सत्परां॥६३॥त्वानिवेदये संतुष्टतां तं श्वेतकेतके।इति चंद्रमसोवाक्यं श्रुत्वाऽहं दिवमुत्पतत्॥६४॥

त्वरितं प्रस्थितः कंचिद्देमानिकमलं दधयं ॥ स तु मामशपत् कोपादभ्येनेव तपोवलात् ॥ ६५ ॥ त्वया
ऽहं लंघितस्तस्मादभ्येनैव न विष्यामि ॥ समया प्राणियत्पौत्रो बंधुशोकार्त्तचेतसा ॥ ६६ ॥ प्रमादात्त
तपोदर्पान्मम तत्संहर कुधम् ॥ स त्वऽजापतदत्तो यं शापो न वति नान्यथा ॥ ६७ ॥ तारापीडस्य पुत्रा
र्थमुज्जयिन्पातयः स्थितः ॥ स तु यास्यति पुत्रत्वं चंद्रमा संनिदर्शने ॥ ६८ ॥ पुंडरीकस्तदीयस्य मु
कनासस्य मंत्रिणः ॥ तारापीडसुतस्य त्वंगत्वा वाहनतां व्रज ॥ ६९ ॥ तस्याऽवसाने स्नात्वा तु शो
तशापो न विष्यामि ॥ तदा कर्णाऽर्णवेत्सू र्णमपतंशाय मूर्च्छितः ॥ ७० ॥ ततोऽश्वीभूत एवाऽहमुद
तिष्ठमयो निजः ॥ स्मृतिस्तरगता वेपिनमेव नृणां कदाचन ॥ ७१ ॥ मये वायमिहानीतः किं नर

५३
 ऋति तः क्रमात् ॥ द्वेषा चित्तश्च शापो यं परस्परमभूत्तयोः ॥ ७२ ॥ द्वितीय जन्म योगे न न वित्तव्यम
 तो भ्रवं ॥ तद्वा क्तामि यथा वृत्तमाख्यातुं श्वेतकेतवे ॥ ७३ ॥ द्वितीय जन्म ग्रहणं कृतयो म्भेति वेदि
 तुं ॥ कर्पिंजल कथा ख्यातं वै शोपायानविग्रहं ॥ ७४ ॥ पुंडरीक मणि ज्ञाय महा म्भेताऽच तप्यत ॥ द्विती
 ये प्यहमेवास्म जाता जन्म नि मृत्यवे ॥ ७५ ॥ शमो मद नुरक्तोऽसौ मयेति विललाप सा ॥ कर्पिंजल
 स्तदेत्येतं रुदतीतामवारयत् ॥ ७६ ॥ अत्र वीच्चा वधिः पूर्णः प्रायो दुःखस्य वर्तते ॥ कालेनाऽनति
 दीर्घेण पुंडरीकस्य सम्पत्तेः ॥ ७७ ॥ अक्षमाला पुनः पाणि पल्लवे विनिधास्यसि ॥ कादं वर्यपि
 माधुर्या स्निग्धस्मित सुधा चितैः ॥ ७८ ॥ प्रसादयिष्यते मे दैश्चंद्रा पाडस्य नाचितैः ॥ कादं वरी

राम

५३

तमशस्तीद्रगवन्कनुवर्त्तते॥७९॥ पत्रलेखेति सप्राहमयानाः ज्ञायितकृतिः॥ इत्युक्तोदयतद्योम
रोमरूपांबुविप्रुषः॥८०॥ अखोदविंदुसंदिग्धान्किरन्मिकपिंजलः॥ तस्मिन्नातेमहाश्वेताकादं
वयोर्योतथैवतां॥८१॥ सशोकविस्मयोत्कंघेकथयानिन्यतुर्निशां॥ महाश्वेतायथावृत्तेतत्राभ्यधिकनि
श्वया॥८२॥ कादंवर्षाः स्थितंतत्रसंघत्पमझीजनत॥ अपरेषुरथस्फीतस्फटिकोपलवेदिकां
॥८३॥ हृद्यामारोप्यकर्पूररतुषारकणदंतुरैः॥ अत्रिविच्यजलैः स्वर्धैरनुलिप्पचचंदनैः॥८४॥ आ
नर्द्धचंद्रापीडस्पंदेहंकादंवरीचिरं॥८५॥ यदि सत्योमहाश्वासस्मर्वस्वस्वमयाऽन्यथा॥ कगतो
मेतत्सम्युरित्यंतर्निश्चिकायसा॥८६॥ जगादचमहाश्वेतामिदनामगतत्रणे। सरवीतिव्याह्रं

त्वांडुः खं स्वे वस्त्रचारिणी ॥ ८७ ॥ विधिना विदधाने मांसमानसुखदुःखतो ॥ आवयोस्मि रसेरु
 ढं सखिमेमनहृषितं ॥ ८८ ॥ ततः प्रभृति साभृतिमर्चयन्त्ययतापसी ॥ चंद्रापीडस्य चंद्राईवृडस्य
 वदिवानिरी ॥ ८९ ॥ दिवसेष्वयगच्छत्सु निर्विकारशरीरतां ॥ चंद्रापीडस्य पश्यती स्ठिरमाशां व
 बधसा ॥ ९० ॥ ततस्तेनान्यमाह्वयवलाहकमनापत्त ॥ विदितस्त ॥ वसर्वेयैवृतांतो वृ
 विस्मयं ॥ ९१ ॥ देहकांत्यविनाशेन जातः संप्रत्ययश्च नः ॥ अहं स्पुडुयिनी गंतुं प्रजो राश्वास
 कारणात् ॥ ९२ ॥ सोऽब्रवीद्देवितवान्यं प्रज्ञातं प्रहिणोम्यहं ॥ युवराजमयोत्सृज्य मम गंतुं न सां
 प्रते ॥ ९३ ॥ ततस्त्वरितको नाम रासो निकटवर्तिनः ॥ प्रहितः स्तेनलेखश्च हस्तलिखिताक्षरा

सगत्वोऽयि नो प्राप सर्वं शङ्के न्यवेदयत् ॥ राजा सांतः पुरमात्यस्तदश्रोषी घृणाक्रमे ॥ ६५ ॥
ततस्तनयहृङ्गं श्रुतिव्यामूढमानसः ॥ उक्तेतस्मिन्सहजांतेन दृढप्रत्ययोऽनवव ॥ ६६ ॥ शु-
कनामस्तुतं प्राह कर्म वै विन्नाचे दिनः ॥ श्रुतेति हासशास्त्रस्य देवकोत्रतवभ्रमः ॥ ६७ ॥ देव-
तानामृषीणां च मर्त्ये देदपरिग्रहः ॥ श्रूयते च पुराणेषु श्रुतावपि च पद्यते ॥ ६८ ॥ विनाख्या-
तिशयाः पुंसां ममानुषज नोचिताः ॥ किमप्यलौकिकं बीजमनुमापयितुं समाः ॥ ६९ ॥ कुमारस्य
गुणैरिंदोरपि जेहो न निद्यते ॥ साकांतिराकृतिशक्तिः कदृशान्यत्र पूरुषे ॥ ७० ॥ स्रष्टे देवी मुखे
दृष्टश्चंद्रश्च तदा त्वया ॥ मयापि पुंडरीकांको ब्राह्मणसमदृश्यत ॥ ७१ ॥ अतएव तयोरीदृगाव

५५ योश्च परोवरादिवताः पुत्रतां यांतियदेहे मर्त्यधर्मिणो ॥२॥ कपिं जलमुनिस्नादगविलुप्तगति
 दिवि ॥ आचक्षीतमहेतेजाः कथं मिथ्यानुतादृशः ॥३॥ इदं काऽयत्र दृष्टं वाजीविते नो नितो प्रियत्वा
 मातिपंचात्मको देहश्चिरादपि न विस्मि ॥४॥ ब्रूयाच्चरितको मिथ्या लिखे मिथ्या बलाहकः ॥
 सुपरीक्षितभूतस्य नेयं शंका तवोचिता ॥५॥ विदधत मरुशोक्ष सत्प्रमोदे जगदचिरादवलोक
 यिष्यसि त्वं ॥ शशिनमिव विधुं तु देन मुक्तं व्यपगतशायकदर्थनं कुमारं ॥६॥ इति मंत्रिवचोसि
 शृण्वतोपि स्वसुतस्नेहविसेकुलस्य राज्ञः ॥ न धृतिं प्रतिपद्यते स्म चे तो गमने च व्यवसायमा
 ललंवे ॥७॥ अथ सहमहिषीनिर्वाप्य प्ररोहिणीभिर्निजशचिवसमेतो गच्छदः कोदतीरे

शिथिलितसकलार्थपार्थिवंतंचयांतंजनपदपुरलोकस्मर्धेवात्रयासीत् ॥ ८ ॥ तस्मिन्नातेऽ
थ विज्जनापणवीथिकोताकांतारभूरिवतदोज्ञयिनीवभूव ॥ यातेदिवंसकललोकमनोनिगमे
रामेयथाहतसमृद्धिरभूदयोध्या ॥ ९ ॥ गत्वानृपस्मृतमवेक्ष्यविरंरुदित्वातद्वद्विलप्यसहतत्र
विलासवत्या ॥ उत्सृज्यविज्वंयतिवद्वधत्तातत्रैववल्कलधरःस्थितिमद्ययावत् ॥ १० ॥ इत्यु
क्ताकृतज्ञैःजिकःक्षणमिवस्थितःचचक्षेपुनर्जावलिर्नगवानहोवडूरसाधूषीकथावर्णिता
तद्योसौशुकनामसूनुनयाशप्तोमहाश्वेतयावेशं प्रायनरषसोद्यशुकतांतेनागतःकर्मणा ॥
॥ ११ ॥ अपिवाऽविनयेनकोपितःशुकनासोऽस्पृषितायदब्रवीत् ॥ शुकएववृथासपावितकफ

56
लितं तद्वचनं च शापवत् ॥ १२ ॥ श्रुत्वा तं तु कथं तपो धनगणैः पृष्टः पुनर्विस्मितैः को हेतुर्जगत्
न्यदस्य मदस्तावन्मुनेरप्यभूत् ॥ ज्ञावालिः पुनराह न च निहितं स्त्रीवर्यतः केवलादुत्पन्नो यम
तोरजस्वलतया नारी स्वजावो जवत् ॥ १३ ॥ विरतवचसितस्मिन्नेव मुक्ता महर्षेरजनिरपि समा
प्तिं सा कथा वत्सपेदे ॥ तदनुमुनिजनेनाऽधायि पृथ्वीं संध्या समयं मुचितेषु ध्यानका
व्येषु सिद्धिः ॥ ११४ ॥ ॥ इति श्री कदंबरी कथासारे सप्तमः सर्गः ॥ ७ ॥ ॥ ८ ॥ ॥ अथ मोक्ष
तज्ञावालिगीताखिलकथाक्रमः ॥ असृशद्वालजावेपि पूर्वजन्मस्मृतिस्तदा ॥ १ ॥ श्वेतकेतोः
सुतो भूत्वा मुक्ता सात्मजोऽभवत् ॥ सर्वेशं पायनोऽघाऽहं ज्ञातः पुत्रः पतत्रिणा ॥ २ ॥ उपजाता

राम
५६

सृतेर्वीक्षा प्रावर्त्तत सरस्वती ॥ मम प्राग्जन्म विद्याम्बुहृदयं प्रतिपेदिरे ॥ ३ ॥ यथैव शान्ते संस्का
राः प्राक्क्रान्ता मासु पागमन् ॥ महाश्वेता नुरागोपितेभ्यः पूर्वतरस्तथा ॥ ४ ॥ ततोऽप्यधिकहारी तस्मै
संबद्धिः क्रमात् ॥ गगनाक्रमणेशक्तिमवापं जातपदातिः ॥ ५ ॥ दिवसेष्वथ गच्छत्सु समुपासूदयौ
वनः ॥ गंतुमैच्छं महाश्वेता सुखदर्शिनो हृदी ॥ ६ ॥ अकल्पयं च जन्मेदं विहगस्यापियातु मे ॥ महाश्वे
ता श्रमोपांतत रुकोटरशायिनः ॥ ७ ॥ एकदा त्वथ जावाले राश्रमं समुपाययो ॥ ताताज्ञया सुहृत्स्ने
हपराधीनः कपिं जलः ॥ ८ ॥ स वै प्रप्रच्छ हारीतं क्व वैशंपायनः सुकः ॥ उत्पन्नप्रत्यनिजोऽहमस्म
स्मीत्यवादिषं ॥ ९ ॥ ततश्चिरमरोही तस्मै वक्षसि निधाय मों ॥ वयस्य पुंडरीकस्य यदि यं वर्त्तते द

५७
 शा॥११॥मयारुदित्वाप्युक्तोसौकिरोदधिकपिंज॥तवापिमत्कृतेदृशसखेकदृतरादृशा॥११॥क
 हेषाकजयाभ्यासःकपय्याणंकवल्कले॥कवावलाकमुनिःकतुरंगमः॥१२॥इत्थंक्षणमिव
 स्थित्वातातसंदेशमब्रवीत्॥कपिंजलस्समासेनपुनर्गमनसत्वरः॥१३॥तातस्वामादिशत्येवं
 वत्सदोषस्तवात्रकः॥रजोविहृतयोयुक्ताःशुद्धस्त्रीवीर्यजनमना॥१४॥अनायुषंविदित्वापि
 यातेत्वयिनयनमया॥तवप्रतिक्रियाकरितदालस्यहिमामकम्॥१५॥अद्यायुःकामयागस्तप्र
 कृतस्समाप्यते॥नयावद्भवतातावन्नगंतव्यमितःकचित्॥१६॥अहंत्वदंतिकेस्तातुमिच्छन्नपि
 निवारितः॥तातेनतत्रकर्मैकदेशलेशीगतागतः॥१७॥इत्याख्यायपरिष्वज्यक्रियास्वभ्यर्थात्तत्रमां॥

क्रमेणामंत्रमुनिः प्रतस्तुदिवमुत्पतः॥१७॥ गृहीततादेशोपिकाले गच्छत्यहोवत्तात्॥ नीतोऽवा
रितवामेन कामेन वशमात्मनः॥१८॥ अनुत्तरयच्चिरंतत्रचित्राः स्मरविभीषिकाः॥ अबोधिषमति
क्रांतयुवजोगमने प्रति॥२०॥ एकदा त्वाश्रमं शून्यं वीक्ष्य निःक्रांतः ~~ततोऽपि~~ ~~ततोऽपि~~ ~~ततोऽपि~~ ~~ततोऽपि~~ ~~ततोऽपि~~
तापसं॥ एकाकी सहसोऽपि प्रसिद्धोऽस्म्युत्तरांदिशो॥२१॥ अहरोऽपि एवाहमनभ्यस्ताधलंघनेः॥
अतस्तृषावान्क्रांत्या च जलं क्वचिदतर्कये॥२२॥ ततः कापि पयः पीत्वा किंचिददृश्य चंचुना॥ वीता
तपे परिश्रान्तस्तरोः कस्यापि कोटरे॥२३॥ स एतत्र निषलस्य तदा मे निद्रयामनः॥ गच्छया पाश
पंक्त्या च शरीरं समगृह्यत॥२४॥ अथ सुप्तोत्थितोऽपश्य मयतो नातिहरगे॥ कृतार्थमिव मातंगं

पुषानंममबंधनात्॥२५॥ अहत्याकर्मलोवाऽस्य समर्थपिशितार्थितो॥ प्रार्थितोपेशलं किंचि
 दात्ममोक्षार्थमज्यधो॥२६॥ नद्रसौम्याकृतिस्त्वं हि नमोसाथीवदृश्यते॥ नहिमोसाथिनोमुक्तं
 निद्राच्छेदप्रतीक्षणं॥२७॥ ततोविभुं वमो नद्रमुक्तोयामियथेहितं॥ मयावद्वेनकोऽर्थस्तेकिंविष्ट
 ह्येनवाक्षति॥२८॥ सोऽब्रवीन्नस्वतंत्रेणसंधृतोसिमयाश्रुक॥ प्रार्थितस्त्वं हिजावालेराश्रमेसुवि
 रंस्ति तन्ना॥२९॥ संत्वंगतोममस्वामिदुहितुःकर्णगोचरं॥ तन्नियोगात्तदृहीतोऽसि सकथं पुनस्त
 मया॥३०॥ पुनराख्यामिमं सौम्यमुवासिस्मरवेदना॥ जानासिनप्रियोत्कं वाक्यं मोरोदुपह
 सि॥३१॥ सोऽप्रापतनमृत्यो नतरुणो नापिशासनं॥ स्वामिनो ह्यंधनायंतत्कथं त्वात्पकुमुत्सहे।

राम
 ५८

अबोचंपुनरप्येनेशापाडातिस्मरोमुनिः॥मूकीभूतोस्मिमांसुंचपरंपुण्यमवाश्यासि॥३३॥
सत्त्वामहंतुजानामिमुनिंगंधर्वमेवच॥राक्षसंवापिशचंचानीतएवासितक्षणे॥३४॥इत्यु
त्कादायपाणौमामानेष्ठीत्यक्कणंवल्लभा॥प्राविशच्चसचंडालऊमाशिवेशमर्कश्मलं॥३५॥
दृष्ट्वातदाद्रिगोमोसंवसासृक्काकपिष्ठिलं॥प्रोबुलत्प्राणमत्प्राणैरह्नातमिवदुर्जगं॥३६॥अ
थमातंगकन्यायेसमामस्येन्यवेदयत्॥स्वामिन्ययमिहानीतस्सवैशंपायनश्रुविः॥३७॥साकू
तमिवमांवीक्ष्यस्नेहवद्दार्द्र्यादृशा॥क्षणं बहसिधृत्येषाप्रान्तिपदज्ञपंदुरे॥३८॥ततोतिमह
तादध्रेशोकेनहृदिमेपदं॥मुनिर्भूचचचंडाल्यासोहलीलाश्रुत्ततः॥३९॥व्यक्तोविदधतांवा
क

चं जातिं स्मरयतामि जां ॥ अहो जावालिनादिव दृष्टिना पकृतं मम ॥ ४० ॥ अहो वत महत्कष्टं मवि
 घस्य पुष्टि तं ॥ ब्राह्मणेन मया नेयः कालश्च डाल वेश्म नि ॥ ४१ ॥ नव त्वन शने नैव त्यजामीह तु
 जीविते ॥ तादृशानोपि नाश्रामिन वाचं विस्तृजामि वा ॥ ४२ ॥ एवमुद्धेजिते घामां हन्याद्वा यदि वो
 त्सृजेत् ॥ नवत्पुनयथाप्येवं पंथाः श्रेयस्करो मम ॥ ४३ ॥ इत्युपाकूट संकल्पमुपाहृत फलोच्च
 या ॥ एषा चांडाल कन्या मामाख्या नमधुरया गिरा ॥ ४४ ॥ फलान्मशान पानीयं पुष्टं च किमीक्ष्य
 मे ॥ न ग्रमौ न व्रतोऽप्यद्य किमौ न प्रवले वसे ॥ ४५ ॥ मुनिर्जाति स्मरो वा त्वे यदि कोपितं थापिते ।
 तिर्यग्जातु चिता वारवृत्तिरेवाद्य सनाता ॥ ४६ ॥ न तिर्यग्धिकारी हि शास्त्रे शास्त्र विदो विदुः ॥

तिरश्चां कवसंस्काराश्चो लोपनय नादयः॥४७॥ जह्या न ह्यविचारादियदिव दधिविकी
र्षसि॥ तकिमुच्छिष्टशौचादिनाश्रमेष्वाश्रितं त्वया॥४८॥ आपत्सु च द्विजातीनामप्यव
द्यं न विद्यते॥ अस्मान्निर्द्दत्तमादत्ते विश्वामित्रः स्मजीवितुं॥४९॥ कृतद्वित्रुपवासो हि डि
हासुरिव जीवितं॥ लक्ष्मिंसेवत्समामैवेकत्वापि च फलोदके॥५०॥ इत्युच्यते चंडालसदृशो वीक्ष्य
रस्त्रीजनो वितैः॥ तस्या विस्मयमानो हं चिरमेव मर्चिंतयं॥५१॥ नूनमेषान् चंडालीमद्वत्के
नापि कर्मणा॥ मध्यांगतिमिमं प्राप्तामदर्थं तापिता पुनः॥५२॥ विजन्तुरसिमातेव पश्य

60 तिस्मिन्धयादृशा॥ वक्ति चैवमतोऽमुष्याः करोमि वचनं वरं॥ ५३॥ इति मत्वा तदा वाचमभ
 वं भोजनो न्मुखः॥ अजो जयच्च मामेवाजनना वदिनेदिने॥ ५४॥ तच्च मस्याः परिज्ञातुम
 चहं प्रार्थनां व्यधो॥ न चेषा प्रार्थमानापि निजं तत्त्वमदीदृशत्॥ ५५॥ नित्यमाशंक्यमानो ह
 मेनां कामपि देवतो॥ पोष्यमाणोऽनया कालमनैषंतत्र पंजरे॥ ५६॥ एकदा तु त्रियामो ते राजन्
 मुक्तोऽस्मि निद्रया॥ आदासं पक्कणं सर्वमपि प्राप जरावृतं॥ ५७॥ आत्मानं च न बोधा
 रहेम पंजरवर्तिनं॥ कल्पकांतादृशा चैनां दृष्टा देवेन यादृशी॥ ५८॥ ततः केयं किं तथाऽचि

रमसोहमेतया॥ कस्यहेतोरिहानीतइतिराजन्त्रवे
प्राहे॥ ५९॥ इत्याकर्णकथा मेनां वैशंपायनवर्णितां॥ सराजाश्रुद्रकस्मद्योयहादंग
णमागमत्॥ ६०॥ ससंभ्रमंचनिर्गत्यतूर्णमानाययत्युनः॥ आस्थानावसरेप्रहृतंतांमा
तेगङ्गमारिकां॥ ६१॥ अथसाप्रविश्वविततेजसादधतीवदिह्युशरदिंदुचंद्रिकां॥ तत
तारवेणुरवन्निभवस्त्रकीधनिनास्वरेणगदितुंप्रचक्रमे॥ ६२॥ हेरोहिणीरमणस
र्वकलानिकेतनारायतेरजनिनाथसुधानिधान॥ कादंवरीरसगुणेषुनिबद्धनार

6
मात्मानमर्पितशरीरमनुस्मरामि॥६३॥मांचविद्धिशशकेत्तनम्रियंसाहसस्यज
ननीदुरात्मनः॥पूर्वचेष्टितमवैत्वतोनिजेनित्यमुन्नवसमीपमानये॥६४॥अयमपि
गुरुशासनं विलंघ्यस्मरपरतंत्रमनाः प्रयातुकामः॥अविनयपरिशंकिनातदानीमवि
कलयोगदृशाव्यलोकिपित्रा॥६५॥तस्याज्ञयेवमनुजावयितुं धियाज्ञमासन्नमेव गुरु
शासनलंघनोत्थं॥सद्योऽवतीर्य विपिने जनसंगं ज्ञात्वा मातंगं गिम्बलं व्यतथा स्थि
तास्मि॥६६॥गच्छन्तमेने विनिमयपाशे स्तीव्राणि दुःखान्यनुजावयंती।शापावसानं यु

वयोः कृतोश्च समाप्तमासं चिरमीक्षमाणं ॥६७॥ पुनरेव नृणां वधि पितुरमुष्मसिद्धः क
तुः कृतस्त्वमपि संस्पृतः स्वतनुं रघु तच्छासनात् ॥ तदुद्धतमलीमसे दृश शरीरयोगौ युक्तं
निजेन वपुषाऽधुना नुनवतो प्रियासंगमं ॥ ६८ ॥ इत्युक्तो वै र्गमनरत्नसप्रश्लथी भूतवं
धस्रग्निस्त्रसैः कुसुमविदलैरर्चयित्वेव पृथ्वी ॥ ६९ ॥ दिक्कंठं प्रचलरसनान्न पुरोत्यैर्निना
दैरामैश्चैवं द्रुतमुदपतद्यामसौ दिव्यकांतिः ॥ ७० ॥ स्वतनुकांतितिरस्कृतचेद्विकांगगनमु
त्पतितामवलोक्यतां ॥ सुचिरमूर्द्धनिवेशितलोचनः कमिव विस्मयमापन्नो खिलः ॥ ७१ ॥

अथास्मराज्ञो हृदि शूद्रकस्य निरस्तधैर्या द्विगुणा प्रबंधः ॥ कादंबरी संस्मरणानुबंधात्
 ६२ श्रावकाशो मदनो जं जं ॥ ७१ ॥ नराज्यलक्ष्मी वडु मन्यते स्म नो वी न कांतिं निमर स्वती
 च ॥ अमोर संती वडती वलं वे कादंबरी मे वनितां तमं तः ॥ ७२ ॥ पराश्रु स्वः स्पर्शस्तेष्वज
 स्रं नाद न कर्णै मधुरे पिसधनौ ॥ जगाम निहृत्पनि विष्टलोचनः क्रमेण सर्वं द्रियवति
 शून्यतां ॥ ७३ ॥ न गुरो रूपदेश मग्र हीन बुबुधे वस्तु ततो न मूढधीः ॥ यतते स्म न तस्य सि
 द्ध्ये न प रिस्पेदि तु मण्य पारयत ॥ ७४ ॥ भूतानि भूत इव मूढ इव क्रमेण निःसंज्ञतां विर

राम
 ६२

हवेदनयोपनीतां॥ भुक्ता मनो नव रुजः सुचिरं सराजा प्राणा नुमो च सविहंगमोपि॥
॥७५॥ जीवात्मकं चोदम संचतेजः कृतास्पदं तत्र तयोर्ध्यासीत्॥ तदेव संक्रांतमथाऽपरत्र
चित्राहि विश्वप्रकृतेर्विकाराः॥७६॥ अत्रांतरे चित्र रथात्मजायास्तनु प्रियस्याः च हमर्चयेत्॥
तत्रैव कालः सुमहान गच्छद लोदतीरे तपसि स्थितायाः॥७७॥ अथ मधुसमये विजृम्भते सा
मदनमहोत्सव वासरे सरागं॥ मलयजघनसारहारपुष्पैस्तनुमतिमात्रमलं चकार नर्तुः॥७८॥
तं वीक्ष्य तापसदृशा पितृदाजगाम कामस्य गोचरमसौ मधुर्जं जितस्य॥ एका किनी सपादिदि
क्षु निधाय बहुः कांतं स्वपेतमिव निर्जैरमालि लिंगं॥७९॥ चंद्रापीडं सा च जग्राह कंठे केव

स्थाने जीवितं च प्रपेदे ॥ तेनाऽपूर्वं सा स मुखा सलक्ष्मी भद्रा सृष्टा सिंधुवेले वने जे ।
 ॥ ८० ॥ शिला शय्यां त्यक्त्वा तदनुचिर सुप्तोत्थित इव क्षणं स्थित्वा जंभालसवदनपंके
 रुरुचिः ॥ वनाषे पाया पद्मनि वहसं स्पृष्ट्वा निरयं वतो निस्ता मुच्चैस्स पदि परमानंद
 विवशो ॥ ८१ ॥ त्वममृतप्रभवेऽक्षरसा कुले धृतं तु जन्म समर्थितवत्पमि ॥ यदमुनाप
 रिरंभवत्तेन ते स पदि जीवितमापदयं जनः ॥ ८२ ॥ मामन्ववी भवदिमामियता मवस्थां
 शापः कुशोदरि सकोति हरो द्वितीयः ॥ ८३ ॥ त्वदिप्रयोगकृत एव वभ्रवतापस्त चं गिशूद्रक
 तनोरपि मृत्यवे मे ॥ ८४ ॥ संरक्षिता तं तु रियं तु तव प्रियेति शापः कुशोदरि चिरं समवा

पपापा॥ अद्य प्रभृत्यखिलमेव हि चंद्रलोकं शशिस्वपादकृतमुद्रममुंचलोकं॥८५॥ स
ख्याः प्रियं पितृ तपो निरवास दिव्यजीवं कपिं जलकरार्पितयाणि पद्मं॥ मनो डलादव
तरं तमखंडकोतिमापां डुगंडमवलोकय पुंडरीकं॥८५॥ कौतूहलात्सह मयैव गते डलो
कमालोकयिष्यसि कदाचैन पत्रलेखां॥ काचित्प्रिये सहचरी मम सा ततस्तां माते घभूत
दन वासिक्तो विषादः॥८६॥ अचेति तस्य गिर मुत्सुकतांगता सौरोमां चकं चुकमहति
ममुद्धर्त॥ कादेवरी चरणयोनि पपात पत्तु रानंदवाष्प कण शीकरिते हणश्रीः॥८७॥

64
 उत्थाय चरितो पसृत्य च महाश्वेतां परिष्वज्य सा प्रत्यक्षीकृतपुंडरीकपदवीक
 त्वाचलञ्चोत्सवां॥ दिष्ट्यावर्द्धयितुं न्ययुक्तरजसेनाह्वयकेयूरकं तारापीडतपो
 वने परिगतां पित्रो गृहे चापरं॥ ८८॥ तारापीडः परिणतिरुशोप्याययौ तत्र त्रणं सा
 नंदं तः पुरपरिजना मातृव्यां च यातः। तस्मिन्काले तव सहचरः पुंडरीकोपि नाकात्
 किंचित्संज्ञावनिमित्तमुखो बह्वनाभ्यामभ्येत॥ ८९॥ चंद्रापीडः स्वामपि जा
 नन्नयमूर्तिं तारापीडं पुत्रवदेव प्रणनाम॥ मूर्द्धातिद्वयश्रयशीलः शुकनास

राम
 ६४

दत्तानंदोऽवदत्तसर्वाश्वसवित्रीः॥१॥मायाधानुरियंनवेदियमसावेकोपि
यद्धंधुनियत्राऽमंसतपुंडरीकइतितंतस्मिन्भवेत्संस्थिताः॥सपुंडरीकोमुनि
रप्यपश्यदात्मानमेतःशुकः॥~~इति तंतस्मिन्~~नासपुत्रे।प्रणम्यभूपंपितरंक्र
मेणमनोरमाख्यांजननांवेदे॥१॥अथवित्नासवतीसमनोरयास्मृतपयो
धरविंदुकणावली॥सुतवधूपरिरंजमहोत्सवंफलितसर्वमनोरथमचभूत
॥१॥~~तारापीडक~~यादावनतमुमपिसुदुःप्रसृतानंदवाप्यश्रंशपीडंशु

65
 जाभ्यां कथमपि सहसोत्थाय कंठे गृहीत्वा ॥ शापेनात्राऽवतीर्णो यदि तदपि भवानुत्त
 मो लो कपालः प्रख्याप्येति प्रतीये प्राणतत नुरसा वस्य पादौ व बंदे ॥ १४ ॥ तस्मै निवेद्य
 नृप चक्रमनिच्छते पियत्नात्क्रमोपचितया सह राजलक्ष्म्या ॥ अंगी व कार कर संभ
 तमाश्रमं सतत्प्रापितो विमहिषी सहितस्तदर्थः ॥ १५ ॥ आजगमुस्तत्र वलानुरगवु
 रपुटोद्धूतधूली कडारैश्चूडारत्नप्रवालोल्लसत् रुचिरुचिरैः शोभमानाः शिरोनि
 शिचंद्रापीडैर्दुसंदर्शनरसरत्नसौकुल्लोलैश्चण्डानिर्वाजितुक्पसङ्गाकृतनि

इति शयोपायनोः पार्थिवेन्द्रः ॥ १६ ॥ संकल्प्यधिकर्षलाजरनमोऽङ्गनाविलोलीभवत्
गंधर्वप्रिमदाकदंबककृतक्रीडारसास्फालनात् ॥ सर्वचित्ररथस्ततो मदिरयाहंसश्च
गोष्पसिंहद्वन्द्वनमयातिनव्यनविनामाजगमर्मुहिनी ॥ १७ ॥ तान्नामैत्यनिरस्यताप
सतनुच्छायां दुहित्रोः कृते भास्वत्कौतुकमंगलेन ववहृद्वेषे मनोहारिणि ॥ निर्वृत्ते च सुमं
च होमसु नगारंजे विवाहोत्सवे तत्राभ्योन्यसमागमप्रमुदिताः सर्वसमरे मरे ॥ १८ ॥ इ
ति विततविलासः पुंडरीकेन साह्रद्विचित्रविचित्रोद्यानलीलाविहारः ॥ अनुमितफल
संपदद्विमानानि नंदः प्रियमनजतचंद्रापीडमूर्तिमूर्गाकः ॥ १९ ॥ ॥ इति श्रीमद

काव्यकादंबरी

जयेत सूनोरजिनंदसाकलौकादंबरीकथा सारे अष्टमस्सर्गः॥ ८॥ समाप्तम् ॥
 संवत् १६९० वर्षे चैत्र शुद्धि १ शनौ लिखित मिर्द पुस्तकं व्यास रामजीनेदं पुस्तकं
 स्वपठनार्थं **काव्यकादंबरी** शुभमस्तु श्रीरक्त ॥
 यत्रानुलिखितं तमेव निरिखितं निर्माणं मे धर्मो विधेयं कर्षप्रतिभो
 गिकल्पनमपि न्यक्तान्कोटिः पनायाताः प्राणभूता मनोरथगती रुह
 ध्यपत्तं पस्ति स्यात्तासु मणी कृताश्च सुमते रश्मत्वं मेवोचितं ॥
 : श्री यामा न मणी कृताश्च सुमते स्यात्ताश्च मेवोचितं ॥

राम
 ६६